

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
AJALOO JA ARHEOLOOGIA INSTITUUT

Taavi Laasik

**Ameerika Ühendriikide sõjalised jõud Euroopas pärast Teist
maailmasõda**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: professor Eero Medijainen

TARTU
2013

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
USA vägede probleemi ajalooline taust.....	8
Suurbritannia USA plaanide mõjutajana.....	12
Prantsusmaa USA plaanide mõjutajana	19
Lääne-Saksamaa USA plaanide mõjutajana.....	25
Vabatahtlik Vabaduse Korpus.....	25
Radfordi plaan.....	30
Kokkuvõte	34
Summary	37
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	40

Sissejuhatus

Pärast II maailmasõda tegid Ameerika Ühendriigid mõneti ootamatu otsuse jätta oma sõjalised väed Euroopasse. Varasem praktika (eelkõige I maailmasõda ja sellele järgnenud aastad) oli näidanud, et USA on huvitatud pigem läänepoolkeral toimuvast ning talle ei pakkunud huvi siduda end Vana Maailma asjadega sõjaliselt ja eriti veel pikaajaliselt. Juba sõja ajal väljendasid Ameerika riigijuhid, et USA panus – eriti sõjaline – on ajutine, ning lahingute lõppedes tõmbub USA jälle Euroopast tagasi. Seda kinnitati ka sõja lõpufaasis: „/.../ nagu Roosevelt Jaltas ütles, ei kavatsenud USA jääda Saksamaad okupeerima (ja seega ka Euroopasse) rohkem, kui kaheks aastaks.“¹

Tõsisemalt oldi hakatud USA juhtide poolt sõjajärgsele julgeolekule mõtlema 1943-1944. aastal. USA administratsioon koostas plaane baasidesüsteemi loomiseks. Loodavate baaside põhiliseks eesmärgiks oli saada enda kontrolli alla Vaikne ja Atlandi ookean.² Seepärast ei pannud plaanid põhivõimust baasidele Euroopas. Eesmärgiks oli pigem Euroopa kontrollimine kaugemalt. Atlandi regioonis nähti peamise baasi asukohana Assoore või Kanaari saari, hiljem said olulisteks strateegilisteks baasialadeks Island ja Gröönimaa³. Ka need vähesed väed, mis pidid ajutiselt paiknema Euroopas ja mille raskuskese asus Saksamaal, ei olnud ette nähtud sõdimiseks. „USA armee vägedel, mis jäid Saksamaale, pidi jääma väga vähe, kui üldse taktikalisi funktsioone peale seaduse ja korra kehtestamise.“⁴ USA väed olid Saksamaal selleks, et aidata kaasa sõjajärgsele olukorra stabiliseerumisele ning tagada korda okupatsioonitsoonides. Ameeriklaste arusaam sellest, et üsna pea ollakse valmis väed Euroopast ja Saksamaalt tagasi koju tooma väljendus ka sinna saadetud sõdurite väljaõppes. Enne 1950. aastat Saksamaale saadetud sõdurid olid paljuski vähese väljaõppega ning olid valmis täitma ainult algelisi garnisonikohustusi⁵.

Sellise käitumise põhjuseid võib otsida USA hinnangust NSVL-i sõjalisele võimekusele ja tahtele alustada uut sõda. Ameerika sõjalised strateegid ennustasid, et NSVL-il puudub soov alustada vahetult pärast Teise maailmasõja lõppu uut konflikti Euroopas. Näiteks oktoobris

¹ Judt, T. Pärast sõda. Euroopa ajalugu 1945. aastast. Tallinn : Varrak, 2007. Lk 124.

² Leffler, M. P. (1984). The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-48. *The American Historical Review*, 89 (2): 346-381. Lk. 349.

³ *Op. Cit.* Lk. 350.

⁴ Daugherty, L. J. III. (2010). Preparing for the Long War: The United States Army and the Early Cold War Period 1945–1950. *Journal of Slavic Military Studies*, 23: 490-516. Lk 505.

⁵ *Op. Cit.* Lk. 502.

1945 ennustati Ühendatud Luurekomitee töörühma poolt, et NSVL soovib vältida sõda järgneva 5-10 aasta jooksul⁶. Tõepoolest, kõik trumbid tundusid olevat ameeriklaste käes. Nad olid majanduslikult suurim jõud maailmas, valdasid ainsa riigina tuumapommi ning valitsesid sõjaliselt merel ja õhus. Nõukogude Liit oli seevastu sõjas kandnud tohutuid kaotusi ning olid tehnoloogiliset ja majanduslikult igas sõjalises kategoorias peale elavjõu suuruse ameeriklastest tugevalt maas. Seega võib saada aru ameeriklaste enesekindlusest, kui veel 1948. aastal järeldati, et isegi kui NSVL alustab sõda ja vallutab Euroopa, peab ta seejärel asuma kaitsele ning ei suuda vastu seista USA rünnakutele⁷.

Sellised järeldused mõjusid loomulikult ka USA avalikkusele rahustavalt ning panid neid arutlema omaenda vägede vajalikkuse üle Euroopas. Kui NSVL ei plaani sõda alustada ning isegi kui ta seda ootamatult teeks, siis teda ei saadaks edu. Milleks siis kulutada suurtes kogustes raha Euroopas paiknevatele vägedele, kui tegelikkuses neil justkui otsest vajadust ei ole? Just ressursside raiskamise põhjendus oli tihti USA vägede Euroopast tagasitoomise ideede aluseks. Ameerika kulutas pärast Teist maailmasõda Euroopale suuri summasid ning igasugune kulude kokkuhoid oleks olnud tervitatav⁸. Algselt vähendati regulaarselt vägede arvu Euroopas, kuid lõplikuks eesmärgiks oli USA jaoks siiski oma vägede Euroopast koju toomine. Nagu ajalugu näitab, seda siiski ei juhtunud. Külma sõja puhkemise järel jäid Ameerika väed Euroopasse ning püsivad seal isegi tänase päevani.

Enimlevinud põhjusena, miks USA sidus ennast pärast Teist maailmasõda Euroopaga, pidas vajalikuks paigutada Euroopasse oma väeüksused ning ei suutnud hiljem ellu viia plaane nende tagasitoomiseks, nimetatakse hirmu Nõukogude Liidu ees. Kardeti, et kommunism võib sõjast räsitud Euroopas vaevlevatele inimestele muutuda ahvatlevaks. Ameeriklaste arvates oli Nõukogude Liit pühendunud kommunismi levitamisele Euroopas ja maailmas ning oli selleks ka täielikult võimeline⁹. Ühendriikide jaoks oli oluline NSVL-i vaoshoidmine Euroopas ja maailmas ning üheks selle saavutamise viisiks on kindlasti oma sõjaliste jõudude paigutamine strateegilistele aladele – näiteks Lääne-Saksamaale. Hirm Nõukogude Liidu ja kommunismi ees oli kindlasti väga mõjuv faktor, mis sidus Euroopa ja USA. Sellise üldise

⁶ Leffler, M. P. (1984). Lk. 359.

⁷ *Op. Cit.* Lk. 362.

⁸ Zimmermann, H. Money and Security: Troops and Monetary Policy in Germany's Relations to the United States and the United Kingdom. New York: Cambridge University Press, 2001. Lk. 14.

⁹ Calvo Coressi, P. World Politics Since 1945. London: Longman, 1991. Lk. 3.

käsitluse puhul jäävad aga tihti märkamata erinevad väiksemad detailid, mis Ameerika Ühendriike oma tegudel suunasid.

USA-s püsis kogu Külma sõja perioodil idee oma vägede Euroopast tagasitoomiseks. Sealjuures ei vaigistanud arutelusid teema üle ka sõjad, konfliktid või liitlastega sõlmitud sõjalised koostöölepped. Näiteks kui USA välisministrilt Dean Achesonilt 1949. aastal senati istungil ühe senaatori poolt küsiti, kas NATO lepingu valguses oodatakse, et USA paigutab Euroopasse alaliselt märkimisväärse arvu vägesid, siis välisminister vastas: „Vastus sellele küsimusele, senaator, on selge ja absoluutne EI.“¹⁰ Vägede vähendamise või nende tagasitoomise küsimus oli pideva arutluse all ning selle teostamiseks pakuti välja mitmeid erinevaid lahendusi ja koostati erinevaid plaane. Ükski nendest ideedest siiski soovitud kujul ei realiseerunud.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks on võrdleva ajaloolise meetodi toel uurida, millised võimalusi nägi USA oma vägede Euroopast tagasitoomiseks pärast Teist maailmasõda ning kuidas ja miks mõjutasid tema plaane USA sõjajärgsed liitlased – Suurbritannia, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa. Vaatluse alla on eelkõige võetud plaanid, initsiatiivid ja protsessid, mis teostumisel oleksid pakkunud Ühendriikidele võimaluse oma väed Euroopast taandada ning mille suhtes väljendas USA ka selget soovi seda teha. Töö on ajaliselt piiritletud esimese üheteistkümne aastaga pärast Teise maailmasõja lõppu, ehk vaatluse all on sündmused ajavahemikus 1945-1956. Sellise piiritletuse tingib eelkõige bakalaureusetöö maht, kuid oluline on siinjuures, et just lähimatel sõjajärgsetel aastatel oli teema vägede tagasitoomisest eriti aktuaalne ning USA seisukohalt ka teostatav.

Siinkirjutaja töö olulisus väljendub eelkõige Ameerika vägede Euroopas viibimise probleemi tavakäsitlusest sügavamas avamises ning Suurbritannia, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa tegevuse tähtsuse tutvustamises. See aitab aga omakorda kogu probleemi paremini mõista ning pakub oluliselt rohkem detaile, kui seda teevad levinud üldised teemakäsitlused. Tööle lisab olulisust ka tõik, et Eesti teaduskirjanduses ei ole antud teemat sarnase vaatenurga alt sisuliselt käsitletud.

¹⁰ Zimmermann, H. (2009). The Improbable Permanence of a Commitment. America's Troop Presence in Europe during the Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 11(1): 3-27. Lk. 3.

Eesti keeles on ilmunud palju levinud üldkäsitlusi teema kohta. Näitena võib siinkohal välja tuua Tony Judt'i „Pärast sõda: Euroopa ajalugu 1945. aastast“¹¹. Teoses on küll korduvalt välja toodud USA soov oma väed pärast Teist maailmasõda Euroopast ära tuua, kuid nenditakse vaid üldist fakti, et see ei saanud teoks Külma sõja puhkemise ja NSVL-ile vastandumise tõttu. Hiljuti ilmunud teostest võib ära märkida Keith Lowe'i „Metsik manner: Euroopa pärast Teist maailmasõda“¹². Raamat avab küll mitmeid erinevaid aspekte sõjajärgsest Euroopast, kuid USA ja Euroopa seotuse probleemist libisetakse kiirelt üle, tuueks taas põhjenduseks vajaduse Nõukogude Liidule ja kommunismi levimisele vastu seista. Samasuguseid üsna pinnapealseid käsitlusi võib leida enamikes eesti keeles ilmunud Külma sõda tutvustavates teostes.

Antud töö allikalise baasi moodustavad seetõttu peamiselt inglisekeelsed allikad ja artiklid, kus USA vägede Euroopas viibimise probleemi käsitletud tunduvalt detailsemalt. Näiteks Hubert Zimmermann on samuti kritiseerinud teema liialt üldist käsitlust ning uurinud põhjuseid, miks USA vägesid Külma sõja ajal Euroopast tagasi ei toodud, keskendudes küll sealjuures eelkõige USA sisepoliitilistele ja majanduslikele argumentidele¹³. Zimmermani poolt ilmunud teosed sisaldavad aga ka käesoleva töö seisukohalt vajalikku informatsiooni. Üsna põhjalikult on tegelenud USA ja tema liitlaste Külma sõja aegsete suhete uurimisega ka Marc Trachtenberg. Oma raamatus „A constructed peace. The making of the European settlement 1945-1963“¹⁴ toob ta korduvalt välja ka liitlaste soovi USA Euroopa vägede säilitamiseks, kuid ei lähene sellele küsimusele väga palju põhjalikumalt. Siiski sisaldab teos vajalikku informatsiooni riikidevaheliste suhete mõistmiseks. Olulist infot pakub dokumentide näol ka Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumentide kogu FRUS¹⁵. Seal leiduvad dokumendid ja ametnikevahelised kirjavahetused kannavad endas tunduvalt vahetumat informatsiooni, kui erinevate autorite teosed. Kindlasti leiduks palju temakohast materjali ka töös vaatluse all olevate riikide (Suurbritannia, Prantsusmaa, Lääne-Saksamaa) arhiivides, kuid nende kasutamisele seab piirid logistiline kättesaadavus ning keelebarjäär.

¹¹ Judt, T. (2007).

¹² Lowe, K. Metsik manner : Euroopa pärast Teist maailmasõda. Tallinn: Tänapäev, 2013.

¹³ Zimmermann, H. (2009).

Zimmermann, H. (2001).

¹⁴ Trachtenberg, M. A constructed peace. The making of the European settlement 1945-1963. Princeton: Princeton University Press, 1999.

¹⁵ Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. United States Department of State / *Foreign relations of the United States (FRUS)*. Kättesaadav internetis: <http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS>

Nagu eelnevalt mainitud, on USA vägede Euroopas paiknemise probleem tugevalt seotud ka varasema ajaloolise kogemusega. Et probleemi sisu paremini mõista, on vajalik omada taustinformatsiooni USA ja Euroopa vahelistest suhetest enne Teist maailmasõda. Taustainfo olulisuse tõttu ei tohiks liialt koormavalt mõjuda ka järgnevates peatükkides leiduvad ülevaated sündmustest ja plaanidest, mida Suurbritannia, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa USA Euroopa vägede säilitamiseks mõjutasid. Selleks, et mõista riikide reaktsioone ja mõju USA vägedega seotud plaanidele, tuleb kõigepealt aru saada konkreetsetest plaanidest enestest.

Käesolev töö jaguneb struktuuriliselt nelja suuremasse peatükki. Esimene peatükk on mõeldud tausta loomiseks, tutvustades põgusalt USA ja Euroopa vahelisi suhteid kahe maailmasõja vahel ning USA isolatsioonistliku praktika väljakujunemist. Samuti on esimeses peatükis välja toodud lühike ülevaade USA vägede kohta Euroopas pärast Teist maailmasõda. Töö teine peatükk keskendub sellele, kuidas Suurbritannia mõjutas vahetult pärast Teist maailmasõda USA plaane väed Euroopast ära tuua. Kolmandas peatükis on vaatluse all Prantsusmaa tegutsemine USA Euroopa vägede säilimise nimel. Neljas peatükk uurib aga Lääne-Saksamaa poolseid mõjutusi USA plaanidele oma Euroopa vägedest loobuda.

USA vägede probleemi ajalooline taust

USA isolatsioonism

20. sajandi esimesel poolel rakendas USA suhtluses muu maailmaga isolatsioonistlikku poliitikat. USA sõjaline jõud mängis suurt rolli I maailmasõja tulemustes ja sõja lõppemisel Euroopas, aga pärast seda pöörduti tagasi isolatsioonismi teele. Tõsi, siinkohal peab mainima, et isolatsioonijoont hoiti pigem sõjaliste ja poliitiliste seisukohtade mõttes. Majanduslik koostöö Euroopaga oli vägagi tegus, ning toimis muude riikide hulgas ka näiteks Hitleri Saksamaaga. „1934.–1938. aastal peaaegu kolmekordistus Ameerika mootorikütuse ja määrideõli eksport Saksamaale. /.../ Pool Saksamaa importraust tuli Ühendriikidest. USA korporatsioonid, sealhulgas Standard Oil, General Motors, DuPont ja isegi IBM, laiendasid Saksamaal oma haaret. 1940. aastal ulatusid Ühendriikide otseinvesteeringud Saksamaale 206 miljoni dollarini, mida polnud eriti palju vähem kui 275 miljoni dollari eest otseinvesteeringuid Suurbritannias ja palju enam kui 46 miljonit Prantsusmaale.“¹⁶ Näiteks Nõukogude Liiduga oli jäänud ekspordi (koosnes peamiselt masinatest ja nende tarvikutest) kõrgeim tase 1930. ja 1931. aastal 104 ja 114 miljoni dollari vahele¹⁷.

Vahetult pärast Esimest maailmasõda tundus Euroopa ja selle asjaajamine ameeriklastele küllaltki vastumeelne. Riik oli rahu nimel ohverdanud väga palju, kuid ometi ei tundud tungivat vajadust Euroopa tegevusse edasiselt sekkuda. Gaddis on ära märkinud: „Ameerika Ühendriigid tõmbusid tagasi Euroopa poliitikast, sest ta ei näinud seelses võimutasakaalus otsest probleemi ning seetõttu ka ohtu oma turvalisusele. Saksamaa oli alistatud; Nõukogude Venemaa oli lõhestunud kodusõjas ja gruppidevahelises võitluses; Suurbritannia ja Prantsusmaa olid sõja ajal „kaaslased“ ning vaevalt võisid nad tulevikus olla vaenlased.“¹⁸

Isolatsioonistide tegevuse ja erinevate muude probleemide tõttu jäi aga USA isegi eemale nende enda presidendi – Wilsoni – poolt elule äratatud Rahvasteliidust. Selle otsuse tagamaid on samuti püütud mitmeti seletada. On öeldud, et selle põhjustas Ameerika Ühendriikide pikaajaline rahuaegse isolatsioonismi traditsioon, liiga suured sõjaaegsed nõudmised Ameerika rahvale Wilsoni poolt või siis vähene liiga edu oma plaanide saavutamisel Versailles'i

¹⁶ Ferguson, N. Maailmasõda. XX sajandi konflikt ja lääne allakäik. Tallinn: Varrak, 2007. Lk 317.

¹⁷ Ryavec, K. W. United States Soviet Relations. New York: Longman, 1989. Lk. 33.

¹⁸ Gaddis, J. L. We now know. Rethinking Cold War History. Oxford: Clarendon Press, 1997. Lk. 7

rahuga.¹⁹ Võib öelda, et teekond tagasitõmbumiseni saigi esimese tugevama tõuke just 1919. aastal Versailles'is toimunud. Teiste võitjariikide tugevad reparatsioonid ja territoriaalsed nõudmised kaotajatele ei läinud kokku Ameerika maailmavaatega. Seal tulenev probleem tõi kaasa muutuse Ameerika rahva soovidest ennast muu maailmaga siduda. „Ameerika rahvas reageeris tugevalt; nende ohverdused demokraatia ja maailmarahu ideaalide jaoks olid teeninud ainult Euroopa rahvaste isude täitmise eesmärki. Enamuse ameeriklaste jaoks oli õppetund selge – USA peaks maailmaafäaridest tagasi tõmbuma, keelduma rahvusvahelise rahu tagamise vastutusest ja naasma turvalise isolatsioonismi teele.“²⁰ Sellest hoolimata oli Rahvasteliidu idee USA poolt veel aktsepteeritav ning ootas kinnitamist senati poolt. Siinkohal tekkisid Wilsonil aga oma idee elluviimisel probleeme.

Suurim tüliõun peitus Rahvasteliidu 10. artiklis. See kohustas igat liidu liiget tagama kõikide liidu rahvaste territooriumi ja iseseisvust. Selline kohustus oli aga liiast isolatsioonistidele ja eriti vabariiklaste ülekaaluga senatile. Vabariiklased, eesotsas senaator Lodge'iga hakkasid Rahvasteliidu lepingusse tegema muudatusi, et selle ratifitseerimine aktsepteeritavaks muuta, kuid siin põrkusid nad jällegi president Wilsoni vastuseisule, kes soovis lepingu kinnitada sellisel kujul, nagu ta oli selle esitanud.²¹ Niimoodi arenes välja patiseis. President ei lubanud demokraatidest senatiliikmetel hääletada muudatustega lepingu poolt, vabariiklased aga omakorda ei hääletanud muutmata versiooni poolt. Ja kuigi viimase hääletuseni üritati presidenti veenata oma seisukohta muutma, jäi ta endale kindlaks. Hoolimata sellest, et viimasel hääletusel otsustasid ka 21 demokraati presidendi soovi vastu hääletada, jäi siiski muudatustega lepingu ratifitseerimisest puudu seitse häält ning USA oligi jäänud välja nende enese algatatud Rahvasteliidust.²² Kõige selle põhjal võib öelda, et tegelikult mängis Rahvasteliidust eemalejäämisel väga suurt rolli ka selle idee looja enese liigne idealism ja kompromissidest keeldumine.

Pärast Rahvasteliidust loobumist olid kahe maailmasõja vahele jäävad aastad need, kui USA asus oma neutraliteedipoliitikat kinnistama. Väga hästi võtab selle peatüki USA ajaloos kokku Divine: „1920. aastakümne tõestas, et liidu (*Rahvasteliit* – T.L.) äratõukamine polnud ajutine lahkumine Ameerika diplomaatias. Kuid suur jõud, nii majanduslik kui ka poliitiline, mida USA maailmas nautis, ennetas täieliku tagasipöördumise isolatsiooni. Ameerika diplomaadid

¹⁹ Gaddis, J. L.(1997). Lk.7.

²⁰ Divine, R. A. American Foreign Policy. Cleveland: The World Publishing Company, 1965. Lk. 200.

²¹ Hoopes, T & Brinkley, D. FDR and the Creation of the U.N. London: Yale University Press, 1997. Lk. 4.

²² *Op. Cit.* Lk. 6-8.

otsisid võimalust minimaliseerida Ameerika osalust vältides kõikide pühendumisi ja sidumisi; Ameerika Ühendriigid arutasid maailma probleemide üle, aga rahvus nõudis täieliku tegutsemisvabaduse säilitamist.²³ Sõjavahelistel aastatel võttis USA vastu üsna mitmeid seadusi, mis kinnitasid nende neutraalsust, kuid samal ajal hoidsid lahti neile vajalikud kanalid. Samas üritati erinevate lepingute ja seadustega proovida vältida ka tulevasi sõdu. 1928. aastal kirjutas Pariisis Kellog-Briand'i paktile alla 15 riiki, eesotsas USA, Prantsusmaa, Suurbritannia ja Saksamaaga. Hiljem tegi sama veel 47 riiki. Lepingu peamiseks sisuks oli mõista hukka sõda kui rahvusvaheliste vastuolude lahendamise võimalus. USA senat ratifitseeris otsuse pärast mõningaid muudatusi, millega jäeti endale vabad käed enesekaitsel ja teiste riikide abistamisel sõja korral.²⁴ Samuti võeti vastu mitmeid neutraliteeti kinnitavaid seadusi 1930. aastatel, mis süvendasid pöördumist isolatsionismi teele. Nendega keelati sõdivate riikidega relvadega kaubitsemine ja näiteks ka USA lipu all sõitvatel laevadel sõdivate riikide relvastuse vedamine. Vastavaid seadusi muudeti pärast sõja puhkemist 1939. aastal, et aidata liitlasi. „Uus neutraalsuse akt sanktsioneeris kauplemise sõdivate riikidega *cash-and-carry* (*maksa ja vii* – T.L.) alustele – kaup pidi müüdama USA-s sularaha vastu ja riigist välja toimetatama välismaa laevadel. /.../ Ameerika Ühendriigid olid arenenud isolatsionismist heatahtlikku neutraalsusesse.“²⁵ Siiamaani oli Ameerika avalikkus isolatsionismi lainel ning neutraliteediseaduste leevendamine oli suuresti president Roosevelti pingutuste vili. See olukord hakkas muutuma pärast seda, kui Saksamaa alustas 1940. aastal välksõda. „See võimas Saksamaa sõjalise jõu näitamine erutas Ameerika rahvast /.../ Rahvus, mis pidas oma kaitset läbistamatuks hakkas kahtlema oma ohutuses. Hitleri armeed saavutasid selle, mida Roosevelti sõnad poleks iial suutnud; Ameerika rahvas sai lõpuks aru, kui oluline on neile Euroopas toimuva sõja lõpptulemus.“²⁶ Oluline on see, et isolatsioonist loobuti sõja tõttu, ning eelkõige tehti seda enese turvalisuse pärast ja Saksamaa alistamiseks. See käik ei olnud mõeldud pikaajalise kohustusena ning pärast sõja lõppu loodeti USA-s kindlasti sellele eelnenud olukorra taastumist.

²³ Divine, R. A. (1965). Lk. 208.

²⁴ United States Department of State Office of the Historian. URL (kasutatud jaanuar 2013) <http://history.state.gov/milestones/1921-1936/Kellogg>

²⁵ Divine, R. A. (1965). Lk. 225.

²⁶ *Op. Cit.* Lk. 226.

USA väed Euroopas pärast Teist maailmasõda

Sõja lõppedes 1945 oli USA vägede kogusuuruseks Euroopas ligi 1,9 miljonit sõdurit. Aasta jooksul toimunud kiirete kärbetega vähenes see arv aga vähem kui 290 000 sõdurini.²⁷ Suured kärped iseloomustasid väga kõnekalt USA sõjajärgset strateegiat, milles oli väga tähtsal kohal kiire demobiliseerimine.

Kõige olulisemaks USA vägede sõjajärgseks paiknemiskohaks oli Saksamaa, ülejäänud Euroopas oli USA vägesid kordades vähem. 1946. aastal loodi Saksamaale okupatsioonikohustuste täitmiseks spetsiaalne USA konstaablijõud, mis koosnes umbes 30 000 mehest²⁸. Üldine USA vägede arv aga vähenes jätkuvalt. 1949. aastaks oli välja kujunenud olukord, kus USA vägede Euroopa juhtimisorgani all olevad väed koosnesid kahest suuremast üksusest – konstaablijõust ja 1. Jalaväediviisist²⁹.

1950. aastal viibis Euroopas väikseim arv Ühendriikide vägesid pärast Teist maailmasõda. Saksamaal paiknes siis alla 80 000 maaväelase³⁰. Samal aastal puhkes Korea sõda. NATO liikmesriigid pidasid maailmaareenil pingestunud olukorda ohtlikuks ning otsustasid võtta kustusele vajalikud sammud. Ameerika Ühendriigid saatsid Euroopasse oma senistele vägedele lisaks veel 4 diviisi³¹. Selle tulemusena suurenes järsult Euroopas paiknevate USA maavägede arv, mis tõusis 1952. aastaks umbes 250 000 meheni.³²

Pärast seda suurt kasvu vägede arv USA vägede arv Euroopas stabiliseerus. Järgnevate aastate jooksul esines küll mõningaid väiksemaid kõikumisi elavjõu arvus, kuid kordagi ei langenud USA sõdurite hulk Euroopas alla 200 000 mehe³³. Ameeriklaste väed moodustasid olulise osa NATO jõududest Euroopas. Selline olukord püsis aastakümneid ning hakkas muutuma alles pärast Külma sõja lõppu.

²⁷ *U.S. Army Europe kodulehekül*. URL (kasutatud märts 2013)

<http://www.eur.army.mil/organization/history.htm>

²⁸ Dobbins, J. & McGinn, J.G. & Krane, K. *America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq*. Santa Monica: RAND Corporation, 2003. Lk.10.

²⁹ *Globalsecurity.org kodulehekül*. URL (kasutatud mai 2013)

<http://www.globalsecurity.org/military/agency/army/usaeur-history.htm>

³⁰ Zimmermann, H. (2009). Lk. 4.

³¹ *U.S. Army Europe kodulehekül*.

³² Grathwol, R.P. & Moorhus, D.M. *Building for Peace: U.S. Army Engineers in Europe, 1945-1991*. Washington: Center of Military History, 2005. Lk. 64.

³³ Zimmermann, H. (2009). Lk. 4.

Suurbritannia USA plaanide mõjutajana

USA abi Kreekale 1947. aastal

Pärast sõja lõppu oli USA asunud kiiresti oma sõjaaegsete vägede hulka vähendama. Kuigi USA president Truman oli mõneti ettevaatlikumalt meelestatud, olid Ameerika avalikkus ja kongress selgelt isolatsionistlike vaadetega. Sooviti naasta sõjaelsele kursile – väikese sõjaväe ja madalate maksudega. 1946. aastal tegeles USA suurte eelarvekärbetega, mille tõttu ahenesid tugevalt ka sõjaväe rahakraanid. Ameerika avalikkus nõudis aina kiiremat demobiliseerimist.³⁴ Euroopas oli küll probleeme, mis puudutasid USA-d – pead tõstis Saksamaa küsimus, samuti möllas Kreekas kodusõda ja suhted NSVL-iga olid üha jahenemas, kuid sellest hoolimata ei olnud USA positsioon Euroopa suhtes kindel ning ilmnis isolatsionismi pöördumise märke.

USA plaanidesse tuli aga tõsine muudatus 1947. aastal, kui seni Kreeka eest vastutanud Suurbritannia pöördus USA poole palvega võtta üle nende kohustused Kreekas. „/.../ veebruaris 1947 lõhkasid britid üllatuspommi, kui nende välisminister, Ernest Bevin informeeris Ameerika Ühendriikide valitsust, et Suurbritannia, sõjast räsituna, püüdes meeletult hallata hiiglaslikku impeeriumi; läbi aegade halvima talve valudes, viimaste piirini pankrotis, on sunnitud lõpetama aprilli algusest oma sõjalise abi Kreekale.“³⁵

Kreekas oli 1946. aasta keskel taas puhkenud kodusõda demokraatliku valitsuse ning kommunistlike sisside vahel. Senimaani oli Kreekat toetanud Suurbritannia, kes osutas nende sõjaväele nii majanduslikku kui sõjalist abi. Kreeka riigijuhtide poolt oldi küll käidud USA-lt abi küsimas juba 1946. aastal, kuid siis oli vaadeldud Kreekat kui Suurbritannia mõjusfääri kuuluvat riiki ning sellest tulenevalt ei olnud USA administratsioon ülemäära innukas Kreekat majanduslikult toetama. Siiski anti Kreekale 1946. aasta septembris 35 miljoni dollari väärtuses krediiti.³⁶

³⁴ Gaddis, J. L. The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947. New York: Columbia University Press, 1972. Lk. 341-344.

³⁵ Miller, D. The Cold war. A military history. New York: St. Martin's Press, 1999. Lk.16.

³⁶ Jones, H. New Kind of War : America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece. Cary: Oxford University Press, 1997. Lk. 27-29.

1947. aastal aga Suurbritannia poolt fakti ette panduna leidis Trumani administratsioon, et neil ei jää muud üle, kui Ühendkuningriigi vastutus Kreekas üle võtta. Selle käiguga algatati aga seotus Euroopaga, mis jäigi kestma.³⁷

Kreeka probleemi USA õlgadele paigutamise tulemuseks oli Trumani doktriini avaldamine, millega eraldati Kreekale ja Türgile 400 miljonit dollarit. Üsna pea järgnes sellele Marshalli plaani välja kuulutamine, mis pakkus majanduslikku abi ka paljudele teistele riikidele. Trumani doktriin ja Marshalli plaan olid ilma kahtluseta protsessid, mis löid aluse tugevamateks sidemeteks Euroopaga, seda eelkõige majanduslikult, kuid ka sõjaliselt.

Ameerika Ühendriikide poolt vaadates muutis Kreekas toimuva ülitähtsaks see, millist mõju see oleks avaldanud ülejäänud Euroopale. Kommunistide poolt juhitud Kreeka sisside võimuletuleku puhul kardeti ahelreaktsiooni käivitumist, mis tähendaks Balkani ja võibolla isegi Lääne-Euroopa langemist Nõukogude Liidu mõjusfääri. Seetõttu otsustati, et Kreeka toetamine majanduslikult ja sõjaliselt on ülioluline.³⁸

Lisaks majanduslikule abile oligi Kreeka puhul olulisel kohal ka sõjaline abi. Kreekasse saadeti väike hulk Ameerika ohvitseri, kes algselt tegelesid Kreeka sõjaväe varustamise ja väljaõppe küsimustega, kuid hiljem nõustasid neid juba otsesest lahingutegevuses. Kuigi esialgu saadeti kohapeale kõigest paarkümmend meest ning otsesest sõjategevusest osa ei võetud, oli tegemist siiski USA pühendumise näitamisega.³⁹ Lisaks oli 1947. aasta lõpuks jõudnud Kreekasse juba 40 miljoni dollari väärtuses sõjalist varustust⁴⁰. Niisiis oli otsus võtta üle Suurbritannia kohustused Kreekas aluseks USA Teise maailmasõjajärgseks kursimuutuseks. Sellele järgnenud protsessiga sidus USA ennast Euroopaga nii majanduslikult kui ka sõjaliselt ning kinnitas oma pühendumust Euroopa abistamisele ning kommunismi vastu võitlemisele. Samuti oli Kreeka abistamine oluline aitamaks kaasa USA avalikkuse meelemuutusele Ühendriikide kohustuste suhtes ülejäänud maailmas. Majanduslike kohustuste võtmine Euroopas ning kommunismi leviku tõkestamise vajadus tõmbas kindlasti maha hoogu seni USA-s üleval püsinud isolatsionistlikel vaadatel ning demobiliseerimissoovil.

³⁷ Miller, D. (1999). Lk. 16.

³⁸ Gaddis, J. L. (1972). Lk. 348.

³⁹ Selected aspects of U.S. military assistance. Historical Division, Joint Secretariat, Joint Chiefs of Staff. 13. December 1961. Lk. 4. Kättesaadav www.dod.mil/pubs/foi/joint_staff/jointStaff_jointOperations/541.pdf

⁴⁰ Jones, H. (1997). Lk. 90.

Suurbritannia ja Kreeka probleem 1947. aastal

Suurbritannia jaoks oli Kreeka küsimus olnud probleemiks juba alates Teisest maailmasõjast. Kui 1947. aastal ameeriklastele teatati, et lõpetatakse oma sõjalise ja majandusliku abi andmine Kreekale, tõid nad selle põhjusena välja enda majanduslikud raskused. Nende olukord ei olnud kindlasti paremate killast. „Suurbritannia oli pankrotis. Sõjakulud olid tühendanud Briti varakambrid ja pannud suure koorma tema imperiaalsetele võlausaldajatele.“⁴¹ Juba 1945. aastaks oli Ühendkuningriik maailma suurim võlgnik⁴² Majanduslikus mõttes oli Kreeka toetamine kindlasti suur koorem – 1945–1946 oli Lähis-Ida sfääri kontrollimine koos Kreekaga läinud brittidele maksma umbes 132 miljonit naela⁴³. Samuti oli Kreeka olnud raskel ajal kurnav faktor üsna pikka aega – Suurbritannia oli säilitanud oma vägede kohaloleku Kreekas alates Teisest maailmasõjast. Sellest tulenevalt loodeti Suurbritannia juhtide poolt, et pärast 1946. aasta Kreeka valimisi on olukord muutunud piisavalt stabiilseks, ning neil õnnestub rahaliste raskuste leevendamiseks oma väed sealt koju tuua ja kiirelt lõpetada Kreeka vägede rahaline toetamine.⁴⁴

Tegelikkuses ei olnud kõik Suurbritannia poliitikud Kreeka abistamise küsimuses samal arvamusel. Välisministeerium ei soovinud teha rutakaid otsuseid, sest pidas Kreekat strateegiliselt oluliseks ja pidas õigemaks Kreeka toetamist jätkata. Samas tulid rahandusministeeriumilt kindlad signaalid soovist igasugune abi Kreekale lõpetada.⁴⁵ Kuid selleks et strateegiliselt olulist piirkonda mitte kaotada, oli nüüd tarvis Ameeriklaste abi.

Mõnede briti välisministeeriumi ametnike käest oli juba vahetult pärast maailmasõja sõja lõppu kuulnud arvamusalaldusi, et Suurbritannia on väga huvitatud Ameerika abist Kreekas⁴⁶. Sõja ajal oli välja kujunenud eriline suhe USA ja Suurbritannia vahel, mida loodeti nüüd edasi arendada. Sõja lõpufaasis oli välisministeeriumi seisukoht, et USA on jõud, mida tuleb enda huvides ära kasutada ja üritada õigesti suunata⁴⁷. Mida enam hakkasid suhted

⁴¹ Leffler, M. P. ja Westad, O. A. *The Cambridge history of the Cold War. Volume I. Origins.* Cambridge: University Press, 2010. Lk. 117.

⁴² Worswick, G.D.N. & Ady, P.H. *The British Economy 1945-1950.* Oxford: Clarendon Press, 1952. Lk. 65.

⁴³ Dunbabin, J.P.D. *The Cold War: the Great Powers and their Allies.* New York: Longman, 1994. Lk. 82.

⁴⁴ Frazier, R. (1984). Did Britain Start the Cold War? Bevin and the Truman Doctrine. *The Historical Journal*, 27(3): 715-727. Lk. 718.

⁴⁵ *Op. Cit.* Lk. 719.

⁴⁶ Lykogiannis, A. *Britain and the Greek Economic Crisis, 1944-1947 : From Liberation to the Truman Doctrine.* Columbia: University of Missouri Press, 2002. Lk. 208.

⁴⁷ Weiler, P. (1987). British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the Labour Governments, 1945-1951. *Journal of British studies*, 26(1): 54-82. Lk. 57.

NSVL-iga halvenema, seda olulisemaks muutus USA Suurbritanniale ja ülejäänud Euroopale. Ameeriklaste tagasitõmbumist Atlandi ookeani taha ei soovinud näha enam keegi. Brittide jaoks oli selge, et ilma USA-ta on nad Euroopas jõuetud⁴⁸. Selleks et luua endast Ameerika avalikkuse ees paremat kuvandit, palgati Suurbritannia poolt isegi spetsiaalsed töögrupid, kes vahendasid USA-ga sarnaseid Suurbritannia vaateid ja imagot Ameerika meediasse. Veelgi enam – britid suutsid oma tegevusega suurendada isegi NSVL-i ja USA vastandumist, suunates USA-d reageerima erinevatele Nõukogude Liidu poolt tekitatud olukordadele.⁴⁹

Brittide raske majanduslik seis ning soov vältida USA isolatsionismi pöördumist loovad seega hea aluse, miks Kreeka kohustuse ameeriklaste kanda jätmine nii sobilik tundus. Selle kõige muudab veel huvitavamaks viis, kuidas Suurbritannia lõpuks USA-le oma olukorrast ja sellest tulenevast plaanist teada andis.

Selgub, et samal ajal, kui 1946. aastal käis Suurbritannia valitsuses juba terav arutelu, kas jätkata Kreeka vägede majanduslikku ja sõjalist toetamist, rääkis brittide välisminister Bevin oma USA ametikaaslasemale Byrnes'ile vajadusest Ameerika abi järele Kreeka sõjaliste jõudude tugevdamisel. Küll ei räägitud midagi suuremast majanduslikust abist. Ameeriklaste poolt ei järgnenud sellele ühtegi väga tõsist sammu oma senise Kreeka poliitika muutmiseks.⁵⁰ Sellist käitumist Suurbritannia poolt võib vaadelda kui ettevalmistavat tegevust Ameerika Ühendriikide kaasamiseks. Samas ei räägitud ameeriklastele olukorrast otseselt, vaid puudutati teemat veidikene teise nurga alt. Üleüldiselt oli Suurbritannia Kreeka teema USA suunalisel suhtlusel üsna üldsõnaline ja isegi eksitav, mis viis selleni, et Ameerika administratsioonil ei tekkinud selget arusaama Suurbritannia edasistest käikudest. Isegi veel 1947. aasta veebruari alguses Ameerika välisministrile edastatud teated USA abi suurendamisest vajalikkusest esitati partnerluse võtmes⁵¹. Sellise poliitika tulemusena mõjus 1947. aasta veebruaris ameeriklastele esitatud abipalve, milles kohaselt pidi USA üle võtma Kreeka toetamise täies mahus, neile külma duššina. Ameerika administratsioon oli loomulikult teadlik Suurbritannia raskest majanduslikust seisust, kuid sellegipoolest ei oodatud enda taolise fakti ette paigutamist.

⁴⁸ Deighton, A. (1987). The "Frozen Front": The Labour Government, the Division of Germany and the Origins of the Cold War, 1945-7. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 63(3): 449-465. Lk. 456.

⁴⁹ Weiler, P. (1987). Lk. 60.

⁵⁰ Frazier, R. (1984). Lk. 719.

⁵¹ Lykogiannis, A. (2002). Lk. 208.

Ameeriklastele esitati Ühendkuningriigi saatkonna vahendusel teated, milles öeldi, et Suurbritannia abi Kreekale ja Türgile lõppeb kuue nädala pärast. Samas lisati, et need riigid ei tohi strateegilistel kaalutlustel langeda Nõukogude Liidu kätte. Britid lubasid omalt poolt kahe miljoni naela väärtuses sõjatehnikat, kuid USA pidi tagama Kreeka majandusliku ja sõjalise toimimise. USA asevälisminister Acheson nimetas neid teateid „šokeerijateks“.⁵²

Oluline on USA-le saadetud teadete puhul see, et esialgse visandi järgi andis välisministeeriumi poolt Washingtoni saatmiseks mõeldud kiri märku, et Suurbritannia on valmis USA-ga koostööks, ning vihjati, et tingimata ei pea olema Kreeka abistamise lõpetamine absoluutne. Kui kiri saadeti aga rahandusminister Daltonile kinnitamiseks, tegi viimane teksti olulisi muudatusi, mille tagajärjel jäi sõnumisse vaid see, et Suurbritannia ei suuda enam Kreekat toetada ja soovitakse, et USA nende majanduslikud kohustused enda kanda võtaks.⁵³

Fakt on see, et taolise valiku ette sattununa ei olnud USA riigijuhtidel enam tegude osas sisulist valikuvõimalust. Kreeka strateegiline tähtsus oli liialt suur, et riik saatuse hoolde jätta. Tegutsemisest loobumise tagajärjeks oleks olnud näide, kuidas demokraatia ei suuda kommunismile vastu seista, ja seda näidet ei soovitud mingil juhul tekitada.⁵⁴

Suurbritannia käitumine Kreeka küsimuses tekitas juba üsna varakult küsimuse, kas USA-lt abi palumine ja tema sisuliselt ultimaatumi ette seadmine Kreeka abistamise osas polnud mitte teadlikult planeeritud ja osavalt ajastatud käik USA Euroopa intriigidesse kaasamiseks. Näiteks on Francis Williams oma 1952. aastal ilmunud Suurbritannia välisminister Ernest Bevini biograafias avaldanud, et on üsna kindel, et välisminister lõpetas meelega abi andmise Kreekale, et USA rahvusvahelisele areenile tagasi tuua⁵⁵. Kahjuks ei ole võimalik väidet lõpuni tõestada, sest ei ole ühtegi otsest tõendit, mis seda kinnitaks. Kaudselt lisavad sellele mõttele aga kindlasti kaalu esialgse abipalve sõnumi muutmine, millest eemaldati igasugused viited koostöövõimalusele Suurbritanniaga ning viis, kuidas teated esitati – USA-le teatati oma abi lõpetamisest Kreekale vaid kuus nädalat ette, samas kui arutelud küsimuse üle olid alanud juba pool aastat varem. Pigem toetab enamus fakte siiski Suurbritannia ametlikku versiooni, mille kohaselt ei olnud neil lihtsalt Kreeka toetamiseks enam rahalisi võimalusi.

⁵² Jones, H. (1997). Lk. 33.

⁵³ Frazier, R. (1984). Lk. 721.

⁵⁴ Jones, H. (1997). Lk. 38.

⁵⁵ Frazier, R. (1984). Lk. 715.

Tugevate sidemete hoidmine USA-ga võis Suurbritannia jaoks küll oluline olla, kuid samaaegselt maadeldi pärast Teise maailmasõja lõppu ka teistsuguse probleemiga – kuidas säilitada oma suurriigi staatus Nõukogude Liidu ja USA kõrval. Muu hulgas oli Briti välisministeeriumi jaoks sellega seoses 1945–1947. aastal üheks oluliseks aspektiks oma mõjuala tugevdamine Lähis-Idas ja Vahemere ääres. Briti võimu suurendamise soovimisega seoses on isegi väidetud, et USA toetuse otsimine samal perioodil oli lihtsalt vajalik käik, et oma plaane ellu viia.⁵⁶ Kui Suurbritannia tõepoolest oli huvitatud oma võimu kindlustamisest Vahemere regioonis, ei saanud nende huvides kindlasti olla see, et USA oleks nende hallatavad alad üle võtnud ning nemad kõrvale jätnud. Selles valguses on ka arusaadav, miks ei tulnud Suurbritannia poolt juba esimeste ohumärkide puhul USA suunas konkreetset abipalvet või oma seisukohtade selgitamist. Samuti muudab see mõistetavaks Suurbritannia valitsuses esinenud sisedilemma Kreeka osas – välisministeeriumi poolt ei tahetud Kreekast loobuda, samas kui rahandusministeeriumi poolt oli seisukoht kindel: raha ei ole ja Kreekast tuleb loobuda. Selle tulemusena jõutigi olukorda, kus USA poole pöörduiti viimases hädas. Enam ei nähtud võimalust ilma USA abita hakkama saada ning pigem kaalus USA domineerimine üles Kreeka langemise Nõukogude Liidu mõju alla.⁵⁷

Suurbritannia võis USA-ga Kreeka asjus teadlikult manipuleerida või mitte, kuid oluline on siinkohal see, et tema tegevuse tulemuseks oli USA sidumine Euroopaga majanduslikult ja sõjaliselt, seda eelkõige Trumani doktriini ja Marshalli plaani läbi. Kreeka abistamise küsimuses pidid Ameerika Ühendriigid kiirelt otsustama ning nende otsus mõjutas kogu järgnevale Külma sõja perioodile. Tänu USA sekkumisele sai aga mõjutatud ka Ameerika Ühendriikide plaan oma väed Euroopast kiirelt pärast sõda välja viia. Just 1947. aastal aeglustus USA vägede vähendamine Euroopas tunduvalt⁵⁸. Välisministeerium avaldas arvamust, et seoses Euroopas toimuvate arengutega ei ole mõistlik Saksamaalt oma vägesid kiirelt koju tuua⁵⁹.

Suurbritannia tegutsemine viis olukorrani, kus seni Ameerikas kajanud isolatsiooni pöördumise hüüded vaibusid ning kõiki oma Euroopasse jäänud vägesid ei toodud koju

⁵⁶ Leffler, M. P. & Painter, D. S. *Origins of the Cold War. An international history.* New York: Routledge, 1994. Lk. 151.

⁵⁷ Lykogiannis, A. (2002). Lk. 209.

⁵⁸ Zimmermann, H. (2009). Lk. 4.

⁵⁹ FRUS. *General; The United Nations. Volume I. 1947. United States national security policy: the extension of military assistance to foreign nations; estimates of threats to the national security; coordination of political and military policy; policy with respect to the acquisition of military bases and air transit rights; foreign policy aspects of the stockpiling of strategic and critical materials:* 707-780. Lk. 718.

tagasi. John Lewis Gaddis on üsna selgelt esile tõstnud, et hoolimata pärast sõda karmistunud USA suhtumisest Nõukogude Liidu vastu, toetasid avalikkus ja USA kongress isegi 1947. aastani jätkuvalt kohest demobiliseerimist riigi lahtisidumist Euroopas toimuvast ning just Kreeka probleemi tulemusel välja kuulutatud Trumani doktriin oli see, mis aitas avalikkuse ja kongressi vaateid muuta⁶⁰. Kreeka juhtum oli seega pöördepunkt kogu sõjajärgses ajaloos, seetõttu tuleb kindlasti esile tõsta Suurbritanniat kui selle arhitekti.

⁶⁰ Gaddis, J.L. (1972). Lk. 317.

Prantsusmaa USA plaanide mõjutajana

Euroopa kaitseühendus ja Lääne-Saksamaa taasrelvastamine

Pärast Korea sõja puhkemist 1950. aastal hakati üha enam rääkima Lääne-Saksamaa taasrelvastamise vajadusest. Tegu oli väga delikaatse küsimusega, eriti arvestades, et sõja lõpust oli möödunud vaid viis aastat. Pingete tõusmisega maailmaareenil ja Nõukogude Liidu tugevnemise tõttu muutus Lääne-Euroopa kaitsmine üha olulisemaks. Teema keskpunktis oli Lääne-Saksamaa, kes oleks suutnud sõjaliste üksuste moodustamisel suuresti aidata panustada Lääne-Euroopa kaitsesse. Eelkõige oligi sellest huvitatud USA, kes pidas oluliseks Lääne-Saksamaa integreerimist ülejäänud Euroopasse ning nägi lisaks taasrelvastamises võimalust Euroopa kaitsevõime parandamiseks. Samas ei soovinud Lääneliitlased tol hetkel ka seda, et Lääne-Saksamaa oleks arenenud liiga tugevaks ja iseseisvaks. Seetõttu leiti, et Lääne-Saksamaa ei saa luua ainult rahvuslikku armeed ning tema sõjalised üksused peaksid olema osa mingisugusest integreeritud Euroopa riikide jõust.⁶¹

USA poolelt pakuti Prantsusmaale ja Suurbritanniale välja idee, mille alusel saaks NATO ülemjuhatajaks Ameerika kindral ja Euroopasse paigutataks rohkem USA vägesid. Aga see saaks juhtuda ainult siis, kui nad toetavad Washingtonis välja töötatud Saksamaa taasrelvastamise plaani, mille järgi Saksa väed integreeritaks NATO jõududesse.⁶²

Hoolimata sellest, et plaani osana oli USA valmis Euroopas oma väeüksused isegi suurendama, oleks Saksamaa taasrelvastamine pikas perspektiivis siiski võimaldanud USA-l oma vägesid Euroopas vähendada või need hoopis tagasi kutsuda. USA suuremaks eesmärgiks oli Lääne-Euroopa riikide omavaheline sidumine, mis oleks suurendanud Euroopa kaitsevõimet. Kui aga Lääne-Euroopa oleks olnud võimeline ennast ise kaitsma, oleks USA-l avanenud võimalus oma Euroopa vägedest loobuda.

Oluline on siinkohal märkida, et USA valmidust saata kokkuleppe saavutamise puhul Euroopasse vägedele lisa tuleks vaadata pigem kriitilise pilguga, sest teatud hetkedel 1950. aastate alguses ei oldud oma plaanidega liitlaste suhtes alati täpsed. Erinevaid mõtteid vägede

⁶¹ Trachtenberg, M. (1999). Lk. 105-107.

⁶² *Op. Cit.* Lk. 108.

Euroopast tagasitoomise kohta varjati liitlaste eest või isegi kinnitati neile valelikult vastupidiseid plaane⁶³.

Prantsusmaa poolt käidi USA esitatud idee peale välja uus plaan Euroopa Kaitseühenduse (EDC) loomiseks. See nägi ette NATO jõudude kõrvale riikidevahelise Euroopa armee loomist, millesse oleksid panustanud kuus liikmesriiki: Saksamaa, Itaalia, Prantsusmaa ja Beneluxi riigid⁶⁴. EDC erines USA plaanist, mille järgi oleks Saksamaa loodavad väed integreeritud NATO koosseisu. Samuti oli erinevusi ka loodavate üksuste suuruses ja muudes detailides, milles jõuti USA-ga konsulteerides kompromissidele⁶⁵. Mõte sai osalevate riikide heakskiidu ning 1952. aastal kirjutasid kõik riigid EDC lepingule alla.

USA asus EDC idee koha pealt juba suhteliselt varakult toetavale seisukohale. Kuigi see erines nende esialgsest väljapakutud ideest Lääne-Saksamaa väed NATO-sse integreerida, siis sobis see nende plaanidega Lääne-Euroopa ühendamiseks ning oli mõnes mõttes isegi parem, sest initsiatiiv oli Euroopa riikide käes. Nii USA president Eisenhower kui ka välisminister Dulles nägidki EDC peamise ülesandena just Prantsusmaa ja Saksamaa omavahelist sidumist, mis muudaks võimalikuks ka lähitulevikus Ameerika vägede Euroopast eemaldamise⁶⁶.

Pärast lepingu allakirjutamist saadeti see riikide parlamentidesse ratifitseerimisele. Siinkohal hakkas aga EDC elluviimine venima. Prantsusmaa venitas lepingu ratifitseerimisprotsessiga kaks aastat ning 1954. aastal hääletati ratifitseerimise vastu. EDC oli läbi kukkunud ning mõneti üllatuslikult oli selles süüdi just tema looja – Prantsusmaa.

Prantsusmaa ja EDC

Prantsusmaa jaoks oli Lääne-Saksamaa taasrelvastamine olnud algusest peale väga tülikas küsimus. Sõjast oli möödunud kõigest mõni aasta ning Saksamaa teod ei olnud kerged ununema. Avalikkuses domineeris tekkinud Nõukogude Liidu hirmu kõrval ka jätkuvalt hirm Saksamaa ees. Kui 1949. aastal juba esimesi julgemaid väljaütlemisi Saksamaa

⁶³ Trachtenberg, M. *History and strategy*. Princeton: Princeton University Press, 1991. Lk. 168.

⁶⁴ Leites, N. & de la Malene, C. (1957). Paris from EDC to WEU. *World Politics*, 9(2): 193-219. Lk. 193.

⁶⁵ Dunbabin, J.P.D. (1994). Lk. 119.

⁶⁶ Trachtenberg, M. (1999). Lk. 121.

taasrelvastamise teema tehti, väljendati Prantsusmaa poolt sellele tugevat vastumeelsust⁶⁷. Ka 1950. aasta septembris toimunud USA, Prantsusmaa ja Suurbritannia välisministrite kohtumisel väljendas prantslaste minister Schuman selgelt, et Prantsusmaa ei soovi näha Lääne-Saksamaa armee ülesehitamist⁶⁸.

Saksamaa ja Lääne-Euroopa kaitse täielik sõltuvus lääneriikidest ja eriti USA-st oli Prantsusmaa seisukohalt positiivne. USA vägede esindatus Saksamaal tagas Prantsusmaale kaitse nii Nõukogude Liidu kui ka Saksamaa enese vastu. Saksamaa kaitsevõime mitteamendamine oleks automaatselt taganud liitlaste vägede kohaloleku tema territooriumil. Seega oli Prantsusmaa huvides, et USA vägedel ei oleks põhjust Saksamaalt lahkuda.⁶⁹ Esialgne NATO süsteem sobis järelikult Prantsusmaale hästi. See pakkus neile seda, mida nad soovisid – sõjaliselt nõrk Saksamaa ning samas tänu sellele ka tugev USA seotus Euroopa kaitsega.

1950. aastal välja käidud idee Saksamaa kiirest taasrelvastamisest oli seega prantslaste seisukohalt hetkel toimivale süsteemile ohtlik. Kuigi USA poolt välja käidud idees sisaldus ka Prantsusmaa positsioonilt vaadates sobivaid aspekte – USA väed Euroopas ja USA kindral NATO juhina – oli probleemne USA soov Saksamaa taasrelvastamine otsus kiiresti vastu võtta ja töösse panna. Prantsusmaa poliitikud tunnistasid, et Saksamaa kaasamine Lääne-Euroopa kaitsele on pikas perspektiivis vältimatu, kuid samas rõhutasid, et selle juures on olulised faktorid aeg ja ajastus⁷⁰. Isegi kui Prantsusmaa riigijuhid ja poliitikud mõistsid Saksamaa taasrelvastamise vajadusi, siis avalikkus polnud selleks veel valmis. Sellest tulenevalt soovisid nad, et küsimusega ei tegutsetaks liialt rutakalt. Ameeriklastele väljendati isegi oma koostöövalmidust nende plaani elluviimisel, kuid üheks tingimuseks seati, et seda ei tohiks koheselt avalikustada, vaid infot tuleks mõnda aega avalikkuse eest varjata. Sellise korraldusega ei olnud aga nõus USA, mistõttu ei suudetudki 1950. aastal Prantsusmaad Ameerika Ühendriikide kava toetama saada⁷¹.

Lisaks sellele oli NATO alles noor organisatsioon, mille tugevuses ei olnud Prantsusmaa veel kaugeltki veendunud. Seda väljendas selgelt Prantsusmaa välisminister Schuman 1950. aasta

⁶⁷ Onslow, C.G.D. (1951). West German Rearmament. *World Politics*, 3(4): 450-485. Lk. 452.

⁶⁸ FRUS. *Western Europe. Volume III. 1950. Multilateral relations: 1-1346*. Lk 1206.

⁶⁹ Creswell, M. & Trachtenberg, M. (2003) France and the German Question, 1945-1955. *Journal of Cold War Studies*, 5(3): 5-28. Lk 15.

⁷⁰ *Op. Cit.* Lk. 18.

⁷¹ *Op. Cit.* Lk. 20.

sügisel: „Atlandi pakt on ajutise sihiga. Euroopa armee on meie vaadetes püsiv lahendus, /.../“⁷² NATO loomise aegu oli üsna selge, et USA-l olid sellega seoses omad kahtlused. Sõjaväeringkondades arutati tõsiselt, kui tugevalt USA peaks ennast siduma ning oma ressursse Euroopa heaks rakendama.⁷³ Ka oli USA pool muutnud NATO lepingu 5. artikli esialgset sõnastust, mis andis neile nüüd tunduvalt vabamad käed igasuguste konfliktide puhkemise korral ja teiste liitlaste abistamise oma äranägemise järgi⁷⁴. Prantsusmaale sisendas kindlasti ebakindlust ka see, et USA NATO-ga liitumine oli nõudnud väga palju lobitööd teiste riikide esindajate poolt. Suuresti täitis seda rolli koos Prantsusmaaga Suurbritannia, eesotsas nende välisminister Beviniga, kes pidevalt Ühendriikidele USA osaluse tähtsust ja vajadust loodavas liidus rõhutas⁷⁵. Lisaks kõigele oli USA vägede arv Euroopas 1945-1950 regulaarselt langenud ning see ei pakkunud Prantsusmaale kindlasti turvatunnet. Kõikide nende faktorite tõttu on üsna mõistetav, miks Lääne-Saksamaa kiire taasrelvastamine sellises süsteemis liialt ohtliku ettevõtmisena tundus.

Prantsusmaa poolelt asuti välja mõtlema plaani, mis oleks neile sobivam, kuid samas tagaks ka USA toetuse. Saksamaa kohese kaasamise asemel käidi liitlastele välja idee arendada NATO struktuuri ja tugevust. Nende sooviks oli enne Saksamaa taasrelvastamise elluviimist täide viia ülejäänud osa USA välja pakutud plaanist – USA vägede paigutamine Saksamaale ja Ameerika kindralile NATO juhtimise usaldamine.⁷⁶ USA aga ei soovinud teha Prantsusmaale oma esitatud pakkumises järeleandmisi ning paigutasid nad praktiliselt ultimaatumi ette – kui Saksamaa taasrelvastamisega ei nõustuta, ei kaasne ka teised välja pakutud muutused. Prantsusmaa pool ei tahtnud aga olukorraga leppida ning üritas oma positsiooni parandada. Kõige selle tulemusena otsustatigi käia välja oma meetod Saksamaa kaasamiseks Euroopa kaitseks – EDC plaan.

EDC kohta avaldati juba pärast selle avalikustamist tugevaid kahtlusi. Jäi isegi mulje, et plaan käidi välja ainult selleks, et põhilisest probleemist kõrvale hiilida.⁷⁷ Selge eelisenähtisena Prantsusmaale paistis välja, et erinevalt ameeriklaste ideest oli EDC puhul Prantsusmaa käes suurem kontroll teema üle, seda eriti ajalises mõõtmes. Prantslaste jaoks oli EDC

⁷² Onslow, C.G.D. (1951). Lk. 472.

⁷³ Kaplan, L.S. & Honick, M. NATO 1948: The birth of the transatlantic alliance. Lanham: Rowman & Littlefield, 2007. Lk. 141.

⁷⁴ *Op. Cit.* Lk. 201.

⁷⁵ FRUS. *Western Europe. Volume III.* 1948. *Multilateral relations:* 1-580. Lk. 91.

⁷⁶ Trachtenberg, M. (1999). Lk. 109.

⁷⁷ *Op. Cit.* Lk. 110.

suurepäraseks võimaluseks täitmaks eesmärki viivitada Saksamaa taasrelvastamisega. Eriti ilmnis see tegur pärast lepingu allakirjutamist, millele järgnes kaks aastat, enne kui see parlamenti ratifitseerimisele saadeti. Lepingu sõlmimiseks ja ratifitseerimiseks kuluv aeg oli just see, mida Prantsusmaa soovis – hoog Saksamaa taasrelvastumiseks pidurdus.

Kuigi Prantsusmaa üritas EDC-ga haarata toimuvate sündmuste üle suuremat kontrolli, seadis ta jätkuvalt kõrgele kohale ka Ameerika vägede kohalolu Euroopas. 1952. aasta jaanuaris rõhutas prantsuse välisminister Schuman oma USA ametikaaslasele Achesonile, et ainult EDC ei ole Saksamaa probleemile lahendus, ning nad soovisid sõjalist garantiid selle vastu, et Saksamaa loodavast liidust kunagi välja astuda ei kavatseks⁷⁸. Sellest võib üsna selgelt välja lugeda, et Prantsusmaa ei soovinud EDC tööle hakkamise korral tulevikus Saksamaaga vastu üksi jääda ning avaldas survet, et USA sõjaline seotus Euroopaga ei kaoks.

1953. aastal võimule saanud Eisenhower ja tema välisminister Dulles soovisid aga täpselt vastupidist ning nägid EDC-s võimalust oma seotust Euroopas vähendada. EDC oli nende jaoks see, millest pidi alguse saama Euroopa riikide omavaheline seondumine, mis oleks lõpuks viinud olukorrani, kui Euroopa oleks olnud võimeline ise oma kaitse eest hoolitsema. Selleks hetkeks oli EDC antud olukorras ainuke vähegi reaalne lahendus, mis väldiks USA tugevat läbipõimumist Euroopaga ning samas võimaldaks alustada Saksamaa taasrelvastamist.⁷⁹

EDC idee välja pakkumine 1950. aastal ja rahvusvaheliste pingete teravnemine samast aastast alates oli muutnud 1954. aastaks tunduvalt Prantsusmaa olukorda ja soove rahvusvahelisel tasandil. Toimunud muutused muutsid nende poolt arendatava EDC nüüd üsnagi soovimatuks projektiks.

NATO struktuur ja sõjaline jõud oli möödunud aastatega palju arenenud. Organisatsiooni oli vastu võetud uusi liikmeid, samuti arendati pidevalt kaitsevõimet. Selle kõige vedaja oli olnud USA.⁸⁰ Oli ju USA – küll saamata veel vastu soovitud Saksamaa taasrelvastamist – suurendanud oma vägede hulka Euroopas ja võtnud enda kätte NATO juhtimise. Pärast Korea sõja puhkemist oli seega NATO muutunud USA jaoks tunduvalt olulisemaks, kui ta oli seda organisatsiooni loomise hetkel.

⁷⁸ Trachtenberg, M. (1999). Lk. 118.

⁷⁹ *Op. Cit.* Lk. 122.

⁸⁰ Kaplan, L.S. *The long entanglement: NATO's first fifty years.* London: Praeger, 1999. Lk. 62.

EDC oli nüüd seega prantslaste jaoks veel halvem lahendus, kui Lääne-Saksamaa taasrelvastamine NATO koosseisus. NATO oli tugev organisatsioon ning USA oli sellega tihedalt seotud. Lääne-Saksamaa taasrelvastamine NATO koosseisus poleks olnud enam Prantsusmaale nii vastumeelne. Tänu tugevale NATO-le oli Euroopas kontroll Saksamaa üle olemas. Samuti pakkus NATO kaitset Nõukogude Liidu eest. EDC arendamine tundus selles olukorras mõttetuna, arvestades, et selle toimima hakkamise korral oleks tekkinud kaks erinevat organisatsiooni. Sellise stsenaariumi lahtirullumise korral oleks USA-l tunduvalt lihtsam tulevikus ennast Euroopast lahti siduda, eriti, kui EDC oleks arenenud piisavalt tugevaks, et USA oleks näinud võimalust enda sidusust vähendada. EDC võeti lõpuks Prantsusmaa parlamendis hääletusele 1954. aasta augustis ning mõneti ettearvatult seda heaks ei kiidetud⁸¹.

USA esindajad oli sellisest asjade käigust tingituna loomulikult ülimalt pettunud⁸². EDC peale olid paigutatud suured lootused, kuid nüüd leiti ennast olukorrast, kus tuli käiku võtta taas nelja aasta tagune plaan. Nende soov siduda Euroopa riigid omavahel tugevaks, jättes samas endale ruumi taganeda, oli muutunud teostumatuks. Pärast EDC läbikukkumist 1954. aastal töötati liitlaste vahel Pariisis välja lepped, millega sai võimalikuks Lääne-Saksamaa integreerimine NATO-sse ja tema taasrelvastamine⁸³. Seega oli USA tänu Prantsusmaa tegutsemisele jõudnud põhimõtteliselt seisu, mida ta soovis juba neli aastat varem. Vahe aastatetaguse plaaniga seisnes selles, et enam ei kandnud saavutus USA poolt soovitud suuremat eesmärki siduda oma vahel Euroopa riigid; tugevnenud olid hoopis nende sidemed USA-ga.

Prantsusmaa roll USA plaanide mõjutajana väljendub Saksamaa taasrelvastamise ja EDC loomise küsimuses üsna selgelt. Nelja aasta jooksul 1950. aastate algusest suutsid Prantsusmaa poliitikud oma tegevusega nurjata kaks plaani, milles USA nägi võimalust oma sõjalisi kohustusi Euroopas vähendada, sealjuures oli üks nendest ideedest Prantsusmaa enese initsiatiivil loodud. Prantslaste motiiviks oma tegutsemisel oli Saksamaa kontrolli all hoidmine, paralleelselt sellega sooviti näha Euroopas tugevat USA esindatust. Lisaks sellele, et Prantsusmaa takistas otseselt USA plaane vägede väljatoomiseks Euroopast, nõrgenesid toimunud arengute tõttu USA võimalused seda ka tulevikus teha.

⁸¹ Creswell, M. & Trachtenberg, M. (2003). Lk. 22.

⁸² Trachtenberg, M. (1999). Lk. 124.

⁸³ *Op. Cit.* Lk. 125.

Lääne-Saksamaa USA plaanide mõjutajana

Vabatahtlik Vabaduse Korpus

Kuigi oma relvajõudude väljatoomine Euroopast oli ameeriklastele oluline ja ahvatlev teema, mõisteti siiski, et sellisel juhul jääks raskesse seisu Euroopa julgeolek. Sõda oli Euroopat korralikult räsitud ning vahetult sõjale järgnenud aastatel ei oleks ükski riik peale Ameerika Ühendriikide olnud võimeline seisma vastu Nõukogude Liidu sõjalisele jõule. Seetõttu üritati leida lahendusi, mis võimaldaks USA-l oma kohustusi vähendada, kuid samas tagaks Euroopale piisava kaitse.

Alates 1946. aastast oli kaalumisel Vabatahtlike Vabaduse Korpuse⁸⁴ (VVK) loomine Euroopa kaitseks. Sõjalised üksused oleksid moodustatud sõja käigus laiali pillutatud Euroopa etnilistest ja rahvuslikest inimestest. Need üksused oleks paigutatud USA juhtimise all Saksamaale ja Austriasse.⁸⁵ Ajalooline praktika näitab, et iga suurema sõjaga kaasneb ka suur inimeste ränne. Teine maailmasõda ei olnud selles aspektis mingi erand. Selle tagajärjel oli Euroopa eri punktide sõja lõppedes väga suurel hulgal kodumaalt välja rännanud. Nendest osade jaoks ei eksisteerinud isegi enam riiki, millest nad olid sõja puhkedes lahkunud. Mõningatel andmetel ulatus ümberpaigutatud inimeste arv 14 miljonini. Suures põgenike arvus nähti probleemi ning pärast sõda asuti jõudsalt seda lahendama. Külma sõja arenedes muutus aga inimeste kodumaale tagasisaatmine raskemaks, kuna enamus põgenikke oli pärit endise või tollase Nõukogude Liidu aladelt ning nad ei soovinud sinna naasta.⁸⁶ USA-s nähti olukorras võimalust ühendada meeldiv kasulikuga ning esile tõusid ideed luua põgenikest Euroopa kaitsmise eesmärgil armee. Mõte oli eriti paeluv, sest programmile kuluv raha hulk oleks olnud kindlasti väiksem, kui USA enese otseste jõudude kasutamine. „Võimalikud kulud olid madalad: mõningal määral USA varustust; mõned Ameerika ohvitserid, et võimaldada väljaõpe ja koordineerimine; tagasihoidlik kogus algatusraha värbamiseks ja ettenägematuteks kuludeks.“⁸⁷

⁸⁴ Inglise keeles *Volunteer Freedom Corps*.

⁸⁵ Carafano, J. J. (1999). Mobilizing Europe's Stateless: America's Plan for a Cold War Army. *Journal of Cold War Studies*, 1(2): 61-85. Lk. 61.

⁸⁶ Carafano, J. J. (1999). Lk. 63.

⁸⁷ Brands, H.W. jr. (1988). A Cold War Foreign Legion? The Eisenhower Administration and the Volunteer Freedom Corps. *Military Affairs*, 52(1): 7-11. Lk. 7.

Esimestel aastatel pärast sõda ringles VVK siiski kõigest ideetasandil. Suuremaid edasiminekuks põgenike värbamise plaani elluviimisel hakkasid toimuma alates 1950ndast aastast, kui USA-s võeti samanimelise senaatori eestvedamisel vastu Lodge'i akt. Selle seadusega lubati välismaalaste värbamine USA armeesse. Vaatamata senaator Lodge'i püüdlustele VVK edendamisel, ei õnnestunud tal ideele täielikku poolehoidu leida. Lisaks kõigele ebaõnnestus ka esialgne värbamiskampania. Esimese aastaga suudeti leida ainult umbes 400 väekõlbulikku meest. Nii väikese numbri peamiseks põhjuseks olid USA Armees väikesed ressursid ning soovimatus värbamisprotsessi agressiivsemalt läbi viia. Samuti edendati projekti tollel hetkel veel saladuskatte all, mis avaldas värbamisnumbritele oma mõju.⁸⁸ Lisaks Lodge'i aktile võeti 1951. aastal vastu muudatus Vastastikkuse Julgeoleku Aktis, millega nähti ette 100 miljoni dollari kasutamine Nõukogude Liidust pärit väljarännanute sõjaliste üksuste moodustamiseks.⁸⁹

Üsna märkimisväärne on, et plaan VVK loomisest tõusis tugevamalt esile pärast NATO loomist ja Korea sõja puhkemist. Isegi pärast enda sidumist Euroopa julgeolekuga läbi NATO otsiti võimalusi omaenese koorma vähendamiseks Euroopas. On selge, et ameeriklased ei näinud VVK plaanis mingisugust lisajõudu enda vägedele, vaid siiski eelkõige võimalust oma vägede arvu vähendamiseks Euroopas. Oldi ju isegi pärast vägede arvu suurendamist Euroopas 1951. aastal jätkuvalt kinnitatud, et tegu on ajutise lahendusega⁹⁰. Hoolimata nendest seadustest, mis pidid hõlbustama VVK loomist ja toimumist, jäi plaan siiski president Trumani ametiajal ellu viimata. Temale järgnenud president Eisenhoweri ajal oli aga idee kõige lähemal teostusele.

Eisenhoweri kindel arusaam oli, et Euroopa kaitse peaks jääma eurooplaste enda vastutusele.⁹¹ Seetõttu on mõisteta, et põgenikest loodud armee oli tema jaoks vägagi huvitav ja perspektiivikas idee. Eisenhoweri initsiatiivil võeti 18. veebruaril 1953 Rahvusliku Julgeoleku Nõukogu kokusaamisel üles VVK plaan, mille perspektiivide tutvustamise järel soovis president, et seda uut ettepanekut vähemalt põhjalikult uuritaks⁹². Esialgu tunduski, et plaan on kandepinda leidmas, ning on üsna pea valmis reaalselt sammudeks. Kaitseminister Charles Wilson arvas isegi, et teemale ei peaks keskendumine ainult Euroopa kontekstis vaid

⁸⁸ Carafano, J. J. (1999). Lk. 69.

⁸⁹ Brands, H.W. jr. (1988). Lk. 7.

⁹⁰ Zimmermann, H. (2009). Lk. 8.

⁹¹ Carafano, J. J. (1999). Lk. 70.

⁹² FRUS. *Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean. Volume VIII. 1952-1954. Multilateral relations: 1-673.* Lk. 218.

seada võiks arendada ka muudes regioonides⁹³. Samas hakati üha enam idee skeptikute poolt esile tõstma ka plaani kitsaskohtasid.

Alates VVK mõtte ilmumisest oli selge, et tegu ei ole lihtsa projektiga ning sellel on omad puudused. Ühendatud Staabiülemate Komitee esimees kindral Bradley tõi näiteks 1953. aastal välja erinevad logistilised probleemid ja turvalisusriski, mis kaasneb kommunistlikust blokist pärit isikute sidumisega USA armeega. Nendest probleemidest veel olulisem oli aga, kuidas reageerivad VVK plaanile USA Euroopa liitlased, kes peavad VVK üksustega otseselt tegelema hakkama. Plaanile anti kõigest hoolimata edasikäik ning jällegi rõhutas Eisenhower olulise aspektina säästetavat raha ning võimalust leevendada Ameerika koormat Euroopas. VVK uurimiseks ja arendamiseks loodi spetsiaalne komitee, mis pidi oma analüüsi esitama Rahvusliku Julgeoleku Nõukogule.⁹⁴

Lisaks muudele probleemidele langes arutelu VVK üle kokku Euroopa Kaitseühenduse ratifitseerimisprotsessidega Euroopa riikides. Kaitseühendus oli oluline projekt nii Euroopa kui USA jaoks, ning seetõttu ei soovitud VVK plaaniga kiirustades asjatuid pingeid tekitada. Keeruliste olude tõttu otsustati plaan jätta ootama eurooplaste arvamuse paranemist ja vähemkeerukamaid aegu⁹⁵.

Sellest seisust programm enam välja ei tulnudki. Skeptikute argumendid ja eurooplaste vastuseis hakkasid üha enam mõjutama ka president Eisenhowerit, kes oli algselt plaani suur toetaja. Selleks ajaks, kui selgus, et Euroopa Kaitseühendus oli läbi kukkunud ei leidunud enam VVK plaanile isegi Ameerikas tugevat toetust. Ja kuigi 1955. aastal veel üritati tegevust käima lükata, selgus, et enam ei olnud ka vajalikul määral inimressurssi, et soovitud üksusi moodustada – möödunud aastatega oli suurem osa endistest põgenikest ümber asunud või uutesse riikidesse emigreerunud.⁹⁶ Lisaks sellele ei suudetud muuta ideed Euroopa riikidele meeldivaks. Vabatahtlik Vabaduse Korpus kadus aktiivsest arendusest ning tühistati lõplikult 1960. aastal.⁹⁷

⁹³ Brands, H.W. jr. (1988). Lk. 8.

⁹⁴ *Op. Cit.*

⁹⁵ *Op. Cit.* Lk. 9.

⁹⁶ Carafano, J. J. (1999). Lk. 82

⁹⁷ *Op. Cit.* Lk. 84.

Lääne-Saksamaa mõju Vabatahtlike Vabaduse Korpusele

Euroopa riikidest oli plaani puhul tähelepanu keskpunktis Lääne-Saksamaa, sest tema oleks pidanud kandma loodavate vägede paiknemise põhiraskuse. Idee eduka toimimise huvides oli, et Lääne-Saksamaa juhid oleksid selle suhtes toetavalt seisukohal. 1954. aastal kirjutas Eisenhoweri nõunik C.D. Jackson VVK arendamise komitee juhile kindral Crittenbergerile: „Kui Bonn VVK-st loobub, siis jääb plaan katki. Kui aga Bonn selle heaks kiidab, isegi, kui London ja Pariis ei rõõmusta, olen üsna kindel, et president ja Rahvuslik Julgeoleku Nõukogu tahavad asjaga edasi liikuda“.⁹⁸ Olukord osutus vastupidiseks. Lääne-Saksamaa juhid olid avaldanud juba 1953. aasta suvel, et nad ei saa nõustuda plaaniga moodustada, treenida ja paigutada nende territooriumile Nõukogude blokist pärit isikutest sõjalised üksused⁹⁹.

Oli mitmeid põhjuseid, miks plaan osutus eurooplastele ja eriti sakslastele mittesobivaks. Sõjajärgsetel aastatel kujunes paljudes Euroopa riikides, sealhulgas Saksamaal välja vastumeelsus just põgenike ja sisserännanute vastu. Nendes nähti erinevate hädade põhjuseid, väheste olemasolevate ressursside raiskajaid ning kohalike elanike heaolu saavutamise takistajaid. Lisaks sellele olid mõned saksa ametnikud arvamisel, et VVK loomine võib mõjuda provokatiivse sammuna Nõukogude Liidule.¹⁰⁰ Arvestades, et lõviosa VVK vägedest oleks hakanud paiknema Saksamaal, on üsna lihtne aru saada, miks idee põgenike armeest nende territooriumil vastumeelsust tekitas. Siiski loodeti USA poolelt erimeelsused Euroopa riikidega lahendada ning muuta idee nende jaoks atraktiivseks.

Vähetähtis ei olnud Lääne-Saksamaa jaoks ka fakt, et VVK-ga samaaegselt arutati Euroopa kaitseühenduse loomist. Erinevalt VVK-st oli Euroopa kaitseühenduse üheks oluliseks osaks Saksamaa taasrelvastamine ja tema sõdurite kaasamine Euroopa kaitseks. Lääne-Saksamaa juhtide jaoks oli taasrelvastamine väga tähtis, sest see oleks integreerinud Lääne-Saksamaa Lääne-Euroopasse ning muutnud Lääne-Saksamaa positsiooni liitlaste hulgas palju tugevamaks. Lääne-Saksamaa poleks saanud enam olla täielikult Lääneliitlaste kontrolli all, vaid ta oleks pidanud muutuma nendega võrdväärsemaks partneriks¹⁰¹. Kui VVK oleks õnnestunud, oleks Saksamaale paigutatud põgenikest moodustatud väed. VVK oleks oma olemuselt pakkunud Lääneliitlastele võimaluse loobuda Lääne-Saksamaa taasrelvastamisest,

⁹⁸ FRUS. *Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean. Volume VIII. 1952-1954. Multilateral relations*: 1-673. Lk. 228.

⁹⁹ *Op. Cit.* Lk. 224.

¹⁰⁰ Carafano, J. J. (1999). Lk. 77.

¹⁰¹ Trachtenberg, M. (1999). Lk. 103.

kuna vajalik kaitse oleks tagatud VVK vägede abil. Seega oli ohus ka Saksamaa poliitilise positsiooni paranemine. Kogu selline asjade käsitlus andis Lääne-Saksamaa juhtidele hea põhjuse, miks VVK plaani mitte toetada.

Sakslaste vastuseisu põhjuseid VVK loomisele võib otsida ka mujalt, kui ainult hirmust NSVL-i provotseerimise ees ja lihtsalt soovimatusest põgenikke enda territooriumile lubada. Kahtlemata oskasid sakslased aimata, et igasuguste muudatuste tegemine senises vägede korralduses ja Euroopa osakaalu suurendamine enda kaitsel annaks USA-le nende kauaoodatud võimaluse oma vägede arvu vähendada või hoopiski need Euroopast ära tuua. Kahtlustele lisas kindlasti kinnitust tõsiasi, et VVK toetaja oli ka president Eisenhower, kelle üheks sooviks oli, et Euroopa kaitsmine jääks sealsete riikide kanda. See ei oleks aga kindlasti olnud Saksamaa enda huvides.

Nagu Zimmermann ära märgib, oli vägede poliitiline missioon – kaitsta Euroopat nii kaua, kuni ta seda ise teha suudab – oma olemuselt vastuoluline¹⁰². Kui USA hoolitses Euroopa kaitse eest, polnudki Euroopal enesel mingisugust motiivi hakata oma kaitset ise arendama. Niiviisi käitudes oli Euroopa riikidel võimalik hoida kokku tohutul hulgal ressursse, mida oleks nõudnud kohaliku kaitsevõime arendamine, ning suunata need muudesse kanalitesse.

Täpselt niimoodi oligi Lääne-Saksamaa aastaid USA kaitset ära kasutades arenenud. Nende huvides oli igasugustest äkilistest ja põhjapanevatest muutustest – mida VVK endas kindlasti kujutas – hoiduda. Taolised järsud otsused oleks muutnud hapraks kogu senise sõjajärgse ülesehitatud riigisüsteemi. Selle põhjal on selge, miks VVK Lääne-Saksamaa vastuseisule põrkus. Sakslased ei andnud hoolimata USA soovidest ja üritustest ideele oma heakskiitu. Nii nagu Eisenhoweri nõuniku Jacksoni eelnevalt välja toodud sõnadest järeldub, oli lääne-sakslaste arvamus lõpliku tähtsusega. Nende leebema suhtumise korral oleks VVK programm suure tõenäosusega edasi arenenud ning see oleks omakorda loonud suurepärase aluse USA-le oma vägede vähendamiseks või hoopis kaotamiseks Euroopas.

¹⁰² Zimmermann, H. (2009). Lk. 10.

Radfordi plaan

Järgmine suurem ettevõtmine, mis pidi kaasa tooma USA tavavägede vähendamise Euroopas, käidi välja 1950ndate keskel. Tuumarelva leiutamine oli muutnud kogu tavapärase sõja- ja kaitsestrateegia arusaamu. Kuna Euroopas asuvad Ameerika tavaväed olid tunduvalt väiksemad, kui NSVL-i omad, tekkis küsimus nende vägede säilitamise mõttekuses. Selle asemel nähti NSVL-i kontrolli all hoidmise viisina hoopiski strateegiliste tuumarelvade osatähtsuse suurendamist. Selline strateegia sai tuntuks Eisenhoweri *New Look*'i nime all.

Pärast NATO loomist hinnati, et NSVL suudab Lääne-Euroopa vastu välja panna 175 diviisi suuruse konventsionaalse jõu. Selle tõttu võeti NATO ministrite kohtumiselt 1952. aastal vastu otsus, et liitlased vajavad vajaliku kaitsetaseme saavutamiseks 96 diviisi suurust jõudu. Üsna pea sai selgeks, et seda eesmärki ei ole võimalik saavutada ning selle asemel hakati otsima kaitsevõime suurendamist tuumarelvade abil.¹⁰³ Niimoodi arendati NATO-s plaani, mida tunti „Kilbi ja mõõga“ strateegiana. See nägi ette, et sõjaline põhijõud keskendub tuumarelvade löögijõule, tavavägi oleks olnud oluline ainult tuumajõu kaitseks ja toimimise tagamiseks. Suurt rolli mängis siin jällegi raha – jätkuvalt otsiti võimalusi leevendamaks USA suuri kulutusi Euroopa kaitseks.¹⁰⁴ Tuumarelvade osakaalu ja arvu kasv tõi üsna pea kaasa ka muutused sõjalises planeerimises. Näiteks vähendati 1954. aastal kaks aastat tagasi välja käidud 96 diviisi suuruse kaitsejõu eesmärki juba kõigest 30 diviisi suuruseks¹⁰⁵.

Vähenenud eesmärgid ja uute relvade tähtsuse tõus pani USA mõtlema ka oma vajalike vägede suuruse üle. 1956. aasta 13. juulil avalikustati *New York Times*'is USA Ühendatud Staabiülemate Komitee tollase esimehe admiral Radfordi välja käidud idee vähendada Ameerika tavavägede arvu 800 000 mehe võrra; sealhulgas oleksid kärped tabanud ka Euroopas positsioneeruvaid vägesid¹⁰⁶. Radfordi plaan tekitas koheselt pingeid liitlaste vahel. Selle tulemusena jäi plaan püsima kõigest ideetasandile, ning pandi üsna kiirelt kalevi alla.

¹⁰³ McNamara, R. S. (1983). The Military Role of Nuclear Weapons: Perceptions and Misperceptions. *Foreign Affairs*, 62(1): 59-80. Lk. 62.

¹⁰⁴ Zimmermann, H. (2001). Lk. 89.

¹⁰⁵ McNamara, Robert S. (1983). Lk. 63.

¹⁰⁶ Zimmermann, H. (2001). Lk. 90.

Lääne-Saksamaa mõju Radfordi plaanile

Samamoodi nagu VVK puhul, järgnes Radfordi plaanile negatiivne reaktsioon Lääne-Saksamaa poolt. „Adenauer (*Lääne-Saksamaa kantsler – T.L.*) oli teadaandest ülimalt häiritud ja ta algatas suure diplomaatilise pingutuse, et hakata vastu tema arvates ohtlikule arengule mis on potentsiaalselt katastroofiliste tagajärgedega.“¹⁰⁷ Sakslased väljendasid oma muret koheselt ameeriklastele. Näiteks kohtumisel USA asevälisministriga 17. juulil 1956 avaldas nende suursaadik Krekeler, et „teema on Saksa valitsusele suurima tähtsusega“ ja plaani kohta soovitakse lisainfot. Asevälisminister Murphy üritas sakslasi rahustada, väites, et tegu on vaid kuulujuttudega. Samas ei jätnud ta mainimata, et uute relvade arengutega võib kõne alla tulla ka konventsionaalsete jõudude vähendamine.¹⁰⁸ Tegu oli siiski tõese ideega, mis oli välja käidud ja mida kindlasti ka kaaluti. USA kaitsepoliitika ümberhindamine ja sellesse muutuste tegemine oli 1956. aastal olnud kõrgete ametnike ja sõjaväelaste keskne aruteluteema¹⁰⁹

Sarnaselt VVK-le, oli ka Radfordi plaani puhul sakslaste vastuseisu põhjuseks Lääne-Saksamaa suur seotus USA vägedega ja nende kantsleri Adenaueri arusaam selle sideme tugevusest ja olulisusest. Zimmermann on öelnud, et Adenaueri jaoks olid USA väed Saksamaal sümboliks Ameerika pühendumusest Euroopale. Ilma suure välisvägede kohaloluta Saksamaal nähti sõja korral seal konflikti tekkimise korral ainult kahte võimalust: kas okupatsioon või tuumasõda Saksamaa pinnal.¹¹⁰ Saksamaa hirmudel oli kindlasti ka alust – varem läbi viidud simulatsioonid kinnitasid, et tuumasõja korral sureb Saksamaal esimeste päevadega miljoneid inimesi, sest sõja korral laieneks tuumalöögid kiiresti sõjalistelt objektidelt ka tsiviilobjektidele¹¹¹.

Mõistetav oli, et Lääne-Saksamaa ei oleks mingil juhul olnud valmis löögiks, mida suur USA vägede vähendamine või hoopis lahkumine oleks tekitanud. Kuigi Lääne-Saksamaa taasrelvastamise küsimus oli olnud arutluse all juba aastaid enne Radfordi plaani, polnud võimalik, et Saksamaa oleks suutnud täita adekvaatselt seni USA poolt käigus hoitud

¹⁰⁷ Zimmermann, H. (2001). Lk. 90.

¹⁰⁸ FRUS. *Central and southeastern Europe. Volume XXVI. 1955-1957. Federal Republic of Germany: 57-347.* Lk. 131-132.

¹⁰⁹ FRUS. *National security policy. Volume XIX. 1955-1957. United States policy with respect to national security policy: 1-712.* Lk. 330.

¹¹⁰ Zimmermann, H. (2001). Lk. 90.

¹¹¹ McNamara, R. S. (1983). Lk. 70.

kaitseplaani. Isegi, kui vajalikul määral üksusi oleks olnud, oleks nende usaldusväärseuse jaoks siiski tarvis ka vägede läbi väljendatavat kontrollivat USA jõudu¹¹².

Lisaks välispoliitilistele ohtudele oleks USA vägede kärpimine väljakäidud mahus tekitanud raske olukorra Lääne-Saksamaa sise poliitikas. Alates 1950ndatest oli toimunud Läänega sidumise poliitika, seda nii majanduslikult, sõjaliselt kui ka poliitiliselt. Sisepoliitilises opositsioonis valitsesid sellega seoses väga vastakad tunded. Adenaueri suunas pilluti põimimise tõttu tugevat kriitikat.¹¹³ USA vägede lahkumine või nende osakaalu vähendamine oleks andnud suure löögi kogu senisele poliitikale pärast Teist maailmasõda ning võimaldanud opositsioonil olukorda ära kasutada. Usaldus USA ja liitlaste vastu oleks kadunud ning Saksamaa oleks end tundnud petetuna. Tavavägede asemel planeeritud taktikaliste tuumajõudude kaitse poleks olnud piisav – veel enam – see oleks jätnud mulje, justkui oleks sakslased sõja korral kõigest kahuriliha¹¹⁴. Igal juhul vaadeldi opositsiooni võimule saamist Lääne-Saksamaal USA ja tema liitlaste seisukohalt väga halva võimaliku arenguna¹¹⁵.

Kõiges selle põhjal on Saksamaa esindajate ning eriti Adenaueri poolt järgnenud tormiline reaktsioon üsna arusaadav. Tema sõnavõtted teemal väljendasid pettumust ja rahulolematust USA suunal¹¹⁶. Radfordi plaan ei olnud talle mingil juhul aktsepteeritav ning häiriv oli juba fakt, et selline plaan üldse eksisteeris. Teema USA vägede paigutusest oli 1956 aasta suvel ja sügisel kahe riigi vahelise suhtluse peamiseks teemaks. Küsimust vägede vähendamise üle figureeris nii riigijuhtide kui diplomaatide kohtumistel ning nende kirjavahetuses. Peaaegu eranditult oli alati tugevalt rõhutatud Lääne-Saksamaa vastuseisu sellistele plaanidele.¹¹⁷

Lõppkokkuvõttes kandis Saksamaa massiivne poliitiline pingutus oma vastuseisu väljendamisel vilja ning nende argumendid pääsesid maksvusele. USA valitsus ja president Eisenhower jõudsid 1956. aasta septembris järeldusele, et aeg ei ole oma Euroopa vägede vähendamiseks sobiv. Saksa riigijuhtide vaateid toetas küsimuses ka Prantsusmaa, kelle

¹¹² Zimmermann, H. (2001). Lk. 90.

¹¹³ *Op. Cit.* Lk. 91.

¹¹⁴ *Op. Cit.*

¹¹⁵ FRUS. *Central and southeastern Europe. Volume XXVI. 1955-1957. Federal Republic of Germany: 57-347.* Lk. 137.

¹¹⁶ *Op. Cit.* Lk. 167.

¹¹⁷ *Op. Cit.* Lk. 131-168.

huvides oli samuti USA Euroopa vägede säilimine. See omakorda tugevdas Lääne-Saksamaa positsiooni.¹¹⁸

Lääne-Saksamaa ja eriti Adenaueri vastuseis Radfordi plaanile oli terav ja omas sellest loobumisele suurimat mõju. Seda mõju ei saa kindlasti ülehinnata, sest USA jaoks sobis Radfordi plaan vähemalt esmapilgul suurepäraselt nende tuumarelvadele orienteeritud uude strateegiasse ning oleks võimaldanud üsna märkimisväärset kulude kokkuhoidu. Tugeva kriitika ja oma seisukohtade väljendamisega suudeti ameeriklastele selgeks teha, et nende vägede hulga vähendamine Euroopas tooks endaga kaasa mitmeid vägagi ebasoodsaid olukordi. Siiski oleksid peamised tagasilöögid puudutanud rohkem Saksamaad ennast, kui USA-d. USA võttis aga Saksamaad kuulda ja oli sunnitud ideest loobuma enne, kui seda üldse tõsisemalt arendama hakati.

¹¹⁸ Zimmermann, H. (2001). Lk. 93.

Kokkuvõte

Ameerika Ühendriikide vägede Euroopas viibimise küsimus oli pärast Teise maailmasõja lõppu väga oluline teema nii siin- kui ka sealpool Atlandi ookeani. USA esindajate poolt väljendati nii sõja ajal, selle lõppedes kui ka veel aastaid hiljem korduvalt soovi oma väed Euroopast ära kutsuda. Olukorra muutis keeruliseks puhkenud Külma sõda ning hirmkommunismi levimise ees. USA ei tundnud ennast siiski mugavalt Euroopa kohustuste enda kanda võtmisel ning soovis, et initsiatiivi haaraksid Euroopa riigid ise. Sõjale järgnenud üheteistkümne aasta jooksul oli arutluse all mitmeid plaane, mis oleksid pannud Euroopa kaitsel suurema vastutuse sealsete riikide õlule ning võimaldanud USA-l oma väed tagasi kutsuda. Nagu käesolevas töös selgus, olid need plaanid Ameerika Ühendriikidele väga olulised ning nende arendamisse suunati palju energiat ja ressursse.

Ühendriikide mõttekäike ja soove ei jaganud aga alati tema sõjajärgsed liitlased – Suurbritannia, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa. Kõigil neil olid omad põhjused, miks Euroopas paiknevad USA väed olid olulised. Need riigid mängisid olulist rolli protsessides, mis viisid USA vägede jäämisele Euroopasse.

Ameerika Ühendriikide sõjajärgse kursi muutmisel oli eriline roll Suurbritannial. 1947. aasta alguses oli täies hoos Ühendriikide sõjaaegsete vägede demobiliseerimine ning Ameerika avalikkuses ja kongressis valitsesid meeleolud, mis toetasid naasmist sõjaeelsele positsioonile. Sellised meeleolud muutusid järsult pärast 1947. aasta veebruari, kui Suurbritannia teatas ootamatult USA-le, et ei suuda enam toetada kodusõjas vaevlevat Kreekat ning ainult USA sekkumine saab päästa Kreeka Nõukogude Liidu mõjuvõimu alla langemisest. USA ei näinud olukorras muud võimalust, kui võtta üle Suurbritannia kohustused Kreekas, algatades seeläbi tugeva seotuse Euroopa poliitikaga. Pärast Kreeka probleemi esilekerkimist vähenes USA Euroopa vägede demobiliseerumiskiirus ning USA sidus ennast Euroopaga läbi suurte majandusabi programmide.

Suurbritannia käitumise põhjusena domineerib nende tolleaegne raske majanduslik seis. Riik oli ilmselgelt rahalistes raskustes ning vajab kohustuste täitmisel abi, mida suutis pakkuda vaid USA. Küll esineb aga ka tõendeid, et Suurbritannia oli juba vahetult pärast sõja lõppu huvitatud sellest, et USA ennast Euroopast lahti ei seoks ja küsimus ei pruukinud seisneda ainult finantsseisus. Mida enam halvenesid Suurbritannia suhted NSVL-iga, seda rohkem

loodeti USA-d enda huvides ära kasutada. Seetõttu on Suurbritannia tegutsemist Kreeka küsimuses vaadeldud isegi kui teadlikku käitumist, mille tagajärjena sooviti näha USA ja Euroopa põimumist. Hoolimata sellest, kas tegu oli Suurbritannia teadliku käitumisega USA ja Euroopa sidumiseks või mitte, oli selle tagajärjeks USA suunamuutus oma poliitikas. USA tugevdas oma sidemeid Euroopaga ning see avaldas mõju ka USA sõjaliste jõudude esindatusele Euroopas.

1950. aastal tõstis Ühendriikide administratsioon päevakorda küsimuse Lääne-Saksamaa taasrelvastamisest. Ameeriklaste sooviks oli Euroopa enese kaitsevõime suurendamine, mis looks uue võimaluse loobuda USA vägedest Euroopas. USA soovile avaldas tugevat vastumeelsust Prantsusmaa.

Prantsusmaa riigijuhtide arvates ei olnud avalikkus veel valmis Saksamaa taasrelvastamist aktsepteerima. Probleemi nähti just eelkõige USA soovis taasrelvastamine kiiresti läbi viia. Seetõttu ei olnud Prantsusmaa pool veendunud selle tegevuse turvalisuses. NATO, mis pidi taasrelvastatud Saksamaad kontrollima oli nende arvates veel liialt nõrk ja noor organisatsioon ning nende sooviks oli selle tugevdamine. Ka oli Prantsusmaa huvides, et USA väed paikneksid jätkuvalt Euroopas, kuna nendes nähti parimat kaitset Nõukogude Liidu ja ka Saksamaa vastu. Kuna USA avaldas küsimuses Prantsusmaale tugevat survet, otsustati haarata ohjad enda kätte ning pakuti välja idee Euroopa Kaitseühenduse loomiseks. USA nägi selles suurepärasest võimalusest oma kohustuste vähendamiseks Euroopas ning avaldas ideele toetust. Prantsusmaa jaoks täitis EDC aga pigem Saksamaa taasrelvastamise viivitamise eesmärki. Prantsusmaa poliitikud viivitasid EDC ratifitseerimisega kuni 1954. aastani ja ka siis ei suudetud lepet parlamendis kinnitada.

Prantsusmaa mõju tulemusena kukkus nelja aasta jooksul läbi kaks plaani, milles USA nägi võimalust vähendada oma vägesid Euroopas. Küll saavutasid Prantsusmaa poliitikud nende nelja aasta jooksul eesmärgid, mille nimel nad olid USA plaane takistatud – NATO oli muutunud tugevamaks ning USA väed olid jätkuvalt ning üsna kindlalt Euroopas esindatud.

1950. aastatel hakkas üha enam suurenema ka Lääne-Saksamaa roll rahvusvahelisel areenil. Kui USA arendas 1950. aastate alguses ideed luua Euroopasse sõjapõgenikest armee, mis looks hea aluse oma Euroopa vägedest loobumiseks, pörkus see Lääne-Saksamaa vastuseisule. Saksa riigijuhtide jaoks olid nende riigi territooriumil paiknevad USA väed hädavajalikud riigi kaitse ja ülesehitamise eesmärgil ning nende lahkumist ei soovitud mingil

juhul näha. Sakslaste seas valitses ka umbusk erinevatest etnilistest gruppidest pärit sõjapõgenike vastu ning kindlasti ei soovinud avalikkus näha oma riigi territooriumil nendest moodustatud relvastatud armeed. Samaaegselt põgenike armee loomisega oli arutlusel ka küsimus Saksamaa taasrelvastamise kohta, mis Saksamaa liidrite nägemuses oleks andnud neile veelgi enam sõnaõigust rahvusvahelisel areenil. Põgenike armee loomine oleks võinud muuta Saksamaa taasrelvastamise liitlaste silmis mittevajalikuks, seetõttu ei olnud see Saksamaa jaoks hea lahendus. Lääne-Saksamaa ei andnud hoolimata USA soovidest ideele rohelist tuld, mille tõttu pidi viimane loobus oma plaanist.

1956. aastal avalikkuse ette lekkinud idee USA vägede arvu drastilisest vähendamisest, mida tunti Radfordi plaani nime all, tekitas samuti tugeva Lääne-Saksamaa poolse vastureaktsiooni. Nagu eelnevalt mainitud, pidasid Lääne-Saksamaa juhid USA vägede esindatust Euroopas hädavajalikuks. USA vägede lahkumine oleks võimendanud Saksamaa sisepoliitilisi pingeid. Seetõttu väljendasid Lääne-Saksamaa juhtpoliitikud eesotsas nende kantsleri Adenaueriga USA poliitikutele igal võimalusel oma täielikku vastumeelsust plaani suhtes ning rõhutasid sellega kaasnevat drastilist tagajärki. Selle pingutuse tulemusena loobus USA plaanist enne, kui seda üldse tõsisemalt arendama suudeti hakata.

Seega peitus USA vägede Euroopas viibimise taga pärast Teist maailmasõda palju enam, kui lihtsalt hirm Nõukogude Liidu mõju laienemise ees. USA nägi sõjale järgnenud aastate jooksul korduvalt võimalusi oma väed Euroopast koju kutsuda ning täiesti realselt arendati erinevaid plaane, mis oleksid seda ka võimaldanud. Kõik need kukkusid läbi, seda eelkõige tänu Suurbritannia, Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa poolsele mõjule. Käesoleva töö peamiseks tulemuseks on järeldus, et nimetatud riikide mõju USA vägede Euroopas viibimise probleemile oli tunduvalt suurem ja olulisem, kui see Külma sõja levinud üldkäsitlustest väljendub. Kuigi Nõukogude Liit mängis suurt rolli USA vägede vajalikkuses Euroopas, oli väga oluline osa selles ka USA liitlaste ambitsioonidel ning soovidel.

THE MILITARY FORCES OF THE UNITED STATES IN EUROPE AFTER WORLD WAR TWO

Summary

The question of U.S. troops stationed in Europe was under great attention during World War Two and the years following it. The leaders of the United States had expressed very clearly, that it was their intention to withdraw American troops in a couple of years after the end of the war. Major demobilization programs were initiated and the size of U.S. forces diminished rapidly. Isolationistic views were relatively strong amongst the public and the Congress of the United States, and Europe was not seen as the main base area in the postwar defensive plans.

Despite that, the American military forces retained their presence in Europe throughout the Cold War, and even grew their numbers after 1950. The fear of communism and the need to contain the ambitions of the Soviet Union is most commonly referred to as the reason for the change in the initial plans of the United States. Those factors certainly played an important role in the outcome of the problem, but with that view smaller details often get overlooked. The United States did not give up the idea to bring its troops back from Europe after the tensions with the Soviet Union intensified – those thoughts remained intact for many years to come.

This thesis focuses on the major plans from 1945 to 1956, that the leaders of the United States were working on to make the withdraw of their forces in Europe a possibility, and examines how and why those plans were influenced by the United Kingdom, France and Federal Republic of Germany.

The United Kingdom played the main role in changing the plans the United States had regarding Europe after World War Two. In 1947 Britain unexpectedly informed the United States that it will stop its military and economical assistance to Greece in 6 weeks. Because of Greece's strategical importance to the United States, the latter saw no other way than to take over Great Britain's responsibilities there. The United States started a massive economical support program to Europe, but also the troop withdrawal rate slowed down and the isolationistic views in the U.S. started to change.

The main reason for the United Kingdom's actions was the country's financial problem. The nation was in a bankruptcy and needed the United States to take over in Greece, so it would not be lost to communists. In addition, since the relations between the Soviet Union and Britain were deteriorating, the United Kingdom realized the importance of bonding the United States to Europe. Some of Britain's actions even seem to refer, that the Greece problem was an orchestrated move to make the United States involve itself with Europe's business. There were different possible motives, but the outcome was one – the United Kingdom managed to change the course the United States was on regarding Europe and the military forces there.

In 1950 the United States tried to push through the initiative to rearm Western Germany under NATO's guidance. The plan was seen by the U.S. officials as a perspective move to bond the European countries and lay ground to U.S. troop withdrawals. The German rearmament plan was met with opposition from France. The French politicians could not accept the plan, because they felt that the French public was not yet ready to see Germans under arms again. They also felt that NATO was not a strong organisation and it needed to develop in order to provide security against the rearmed West Germany. There were also clear indications, that the presence of the United States troops in Europe was useful to France in terms of overall security, so it did not want to provide an opportunity for troops withdrawal.

To ease the American pressure the French devised a plan for the European Defence Community. They hoped to delay German rearmament and gain more control over it. The United States administration supported the plan, because it seemed to offer what they wanted – to withdraw their troops from Europe in the near future. But the French politicians delayed the ratification of the EDC, and in 1954 it officially fell through. The French now supported German rearmament under NATO's guidance, because the organisation had developed in strength and the United States had developed strong connections with it and Europe in general. Since the Korean war the U.S. had also grown its troop numbers in Europe. In four years two ideas that would have made possible the withdrawal of American troops fell through, both due to French manipulations.

Since a few years after the war, the American administration worked on an initiative that would have created a military force called Volunteer Freedom Corps, made up from displaced Europeans. The aim of the initiative was to create a force that would defend Western Europe

from threats and allow the U.S. forces in Europe to return to America. When put into serious motion in the start of the 1950s, it received a negative reaction from West Germany.

The German public did not want to see an army of displaced Europeans in their territory – they were treated with animosity. In addition, the West German leaders saw the commitment of U.S. forces in Germany as a necessity for their security, development and credibility. At the same time the question of German rearmament was under discussion – it was something the West German leaders wanted, and the Volunteer Freedom Corps could have rendered that unnecessary. Because of that, the German leaders did not support the Volunteer Freedom Corps plan and the United States was forced to discard it.

Another issue raised in 1956, when West German leaders found out that the United States was discussing troop cuts around the world. The initiative was known as the Radford plan. German leaders knew that the country was still heavily dependent on the United States protection, and U.S. troops played a key role in that. There were also a lot of inner political problems that would have risen, if U.S. forces had been withdrawn from Germany. To avoid that from happening, the West German politicians, led by Adenauer, started an impressive political mission to make the United States abandon the Radford plan. Their mission was a success and the United States had once again failed to break its troop's commitment to Europe.

It is more than clear that the United Kingdom, France and Federal Republic of Germany had a major influence on the plans the United States devised to withdraw its forces from Europe. From 1945 to 1956 the United States repeatedly searched for an option to do so, but all its plans failed – due to the efforts from their allies. The United Kingdom, France and West Germany each had different reasons why the U.S. forces in Europe were important to them, and each of them – in separate occasions – obstructed the United States' plans to pull its forces out of Europe. The role the three countries played is not to be underemphasized, and it shows that the problem involving the U.S. troop commitment is far more complex than common historical approaches show.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Dokumendid:

Ameerika Ühendriikide välispoliitika dokumendid. United States Department of State / *Foreign relations of the United States (FRUS)*. Kättesaadav: <http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS>

Selected aspects of U.S. military assistance. Historical Division, Joint Secretariat, Joint Chiefs of Staff. 13. December 1961. Lk. 4. Kättesaadav: www.dod.mil/pubs/foi/joint_staff/jointStaff_jointOperations/541.pdf

Kirjandus:

Brands, H.W. jr. (1988). A Cold War Foreign Legion? The Eisenhower Administration and the Volunteer Freedom Corps. *Military Affairs*, 52(1): 7-11.

Calvocoressi, P. World Politics Since 1945. London: Longman, 1991.

Carafano, J. J. (1999). Mobilizing Europe's Stateless: America's Plan for a Cold War Army. *Journal of Cold War Studies*, 1(2): 61-85.

Creswell, M. & Trachtenberg, M. (2003) France and the German Question, 1945-1955. *Journal of Cold War Studies*, 5(3): 5-28.

Daugherty, L. J. III. (2010). Preparing for the Long War: The United States Army and the Early Cold War Period 1945–1950. *Journal of Slavic Military Studies*, 23: 490-516.

Deighton, A. (1987). The “Frozen Front“: The Labour Government, the Division of Germany and the Origins of the Cold War, 1945-7. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 63(3): 449-465.

Divine, R. A. American Foreign Policy. Cleveland: The World Publishing Company, 1965.

- Dobbins, J. & McGinn, J.G. & Krane, K. America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq. Santa Monica: RAND Corporation, 2003.
- Dunbabin, J.P.D. The Cold War: the Great Powers and their Allies. New York: Longman, 1994.
- Ferguson, N. Maailmasõda. XX sajandi konflikt ja lääne allakäik. Tallinn: Varrak, 2007.
- Frazier, R. (1984). Did Britain Start the Cold War? Bevin and the Truman Doctrine. *The Historical Journal*, 27(3): 715-727.
- Gaddis, J. L. The United States and the Origins of the Cold War, 1941-1947. New York: Columbia University Press, 1972.
- Gaddis, J. L. We now know. Rethinking Cold War History. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Grathwol, R.P. & Moorhus, D.M. Building for Peace: U.S. Army Engineers in Europe, 1945-1991. Washington: Center of Military History, 2005.
- Hoopes, T & Brinkley, D. FDR and the Creation of the U.N. London: Yale University Press, 1997.
- Jones, H. New Kind of War : America's Global Strategy and the Truman Doctrine in Greece. Cary: Oxford University Press, 1997.
- Judt, T. Pärast sõda. Euroopa ajalugu 1945. aastast. Tallinn : Varrak, 2007.
- Kaplan, L.S. & Honick, M. NATO 1948: The birth of the transatlantic alliance. Lanham: Rowman & Littlefield, 2007.
- Kaplan, L.S. The long entanglement: NATO's first fifty years. London: Praeger, 1999.
- Leffler, M. P. & Westad, O. A. The Cambridge history of the Cold War. Volume I. Origins. Cambridge: University Press, 2010.
- Leffler, M. P. (1984). The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War, 1945-48. *The American Historical Review*, 89(2): 346-381.

- Leffler, M. P. & Painter, D. S. *Origins of the Cold War. An international history.* New York: Routledge, 1994.
- Leites, N. & de la Malene, C. (1957). Paris from EDC to WEU. *World Politics*, 9(2): 193-219.
- Lowe, K. *Metsik manner : Euroopa pärast Teist maailmasõda.* Tallinn: Tänapäev, 2013.
- Lykogiannis, A. *Britain and the Greek Economic Crisis, 1944-1947 : From Liberation to the Truman Doctrine.* Columbia: University of Missouri Press, 2002.
- McNamara, R. S. (1983). The Military Role of Nuclear Weapons: Perceptions and Misperceptions. *Foreign Affairs*, 62(1): 59-80.
- Miller, D. *The Cold war. A military history.* New York: St. Martin's Press, 1999.
- Onslow, C.G.D. (1951). West German Rearmament. *World Politics*, 3(4): 450-485.
- Ryavec, K. W. *United States Soviet Relations.* New York: Longman, 1989.
- Zimmermann, H. (2009). The Improbable Permanence of a Commitment. America's Troop Presence in Europe during the Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 11(1): 3-27.
- Zimmermann, H. *Money and Security: Troops and Monetary Policy in Germany's Relations to the United States and the United Kingdom.* New York: Cambridge University Press, 2001.
- Trachtenberg, M. *A constructed peace. The making of the European settlement 1945-1963.* Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Trachtenberg, M. *History and strategy.* Princeton: Princeton University Press, 1991.
- Weiler, P. (1987). British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the Labour Governments, 1945-1951. *Journal of British studies*, 26(1): 54-82.
- Worswick, G.D.N. & Ady, P.H. *The British Economy 1945-1950.* Oxford: Clarendon Press, 1952.

Internet:

Globalsecurity.org kodulehekülg. URL (kasutatud mai 2013)
<http://www.globalsecurity.org/military/agency/army/usaeur-history.htm>

U.S. Army Europe kodulehekülg. URL (kasutatud märts 2013)
<http://www.eur.army.mil/organization/history.htm>

United States Department of State Office of the Historian. URL (kasutatud jaanuar 2013)
<http://history.state.gov/milestones/1921-1936/Kellogg>

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Taavi Laasik** (isikukood: 38910062761)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose

bakalaureusetöö „Ameerika Ühendriikide sõjalised jõud Euroopas pärast Teist maailmasõda“,

mille juhendaja on prof Eero Medijainen,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 21. mail 2013

(allkiri)